

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА ВІДКРИТОГО
МІЖНАРОДНОГО УНІВЕРСИТЕТУ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»**

Наталія Рябокінь

СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА XX-XXI СТОЛІТЬ

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

**для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності В11 Філологія**

Полтава – 2025

УДК 821.09(100)"19/20"(075.8)
Р98

Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавського інституту економіки і права
(протокол № 1 від 09.09. 2025 року)

Рецензенти:

Наталія Ночовна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін Полтавського інституту економіки і права Університету «Україна».

Вікторія Кравченко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Наталія Рябокінь

Р 98 Світова література XX-XXI століть: навчальний посібник для практичних занять та самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності В11 Філологія. Полтава: ПІЕП, 2025. 82 с.

ISBN ISBN 978-966-388-735-7

Навчальний посібник «Світова література XX–XXI століття» призначений для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності В11 «Філологія». У виданні подано програму навчальної дисципліни, визначено її мету, завдання та очікувані результати навчання. Посібник містить конспекти лекцій, тематику практичних занять, перелік тем для самостійної роботи, а також додатки з уривками художніх творів, що забезпечує поєднання теоретичного та практичного складників навчання.

Матеріали посібника спрямовані на формування у студентів системних знань про розвиток світової літератури XX–XXI століття, розширення їхнього культурологічного світогляду, удосконалення навичок літературного аналізу й інтерпретації тексту. Видання має науково-методичне значення й може використовуватися як у процесі аудиторної роботи, так і для самостійного опрацювання навчального матеріалу.

ISBN 978-966-388-735-7
Рябокінь Н.О., 2025

©

© Університет «Україна», 2025

ЗМІСТ

Передмова	4
Мета та завдання навчальної дисципліни	5
Результати навчання за дисципліною	6
Програма навчальної дисципліни	7
Конспект лекції 1	8
Конспект лекції 2	11
Конспект лекції 3	13
Конспект лекції 4	16
Конспект лекції 5	19
Конспект лекції 6	22
Конспект лекції 7	24
Конспект лекції 8	27
Тематика практичного заняття 1	31
Тематика практичного заняття 2	31
Тематика практичного заняття 3	31
Тематика практичного заняття 4	31
Тематика практичного заняття 5	32
Тематика самостійної роботи	33
Контрольна робота XX ст.	34
Контрольна робота XXI ст.	37
Додатки (уривки творів)	43
Глосарій	77
Список рекомендованих джерел	80

Передмова

Світова література XX-XXI століть є важливим етапом у розвитку людської думки, культурних та соціальних процесів, які відображають зміни в світі через призму творчості видатних письменників. Цей період ознаменувався появою нових літературних течій, таких як модернізм, постмодернізм, експресіонізм, а також суттєвими змінами в стилістичних і жанрових особливостях літературних творів. Завдяки цьому література XX-XXI століття стала виразником не лише соціальних і політичних реалій, а й глибоких змін у світогляді людей, їхніх уявленнях про свободу, особистість, людські взаємини та місце людини в світі.

Цей навчальний посібник створений для допомоги студентам у вивченні курсу «Світова література XX-XXI століття». Посібник має на меті ознайомити вас з основними літературними течіями, жанрами, письменниками та творами, що стали важливими етапами у розвитку світової літератури. Окрім теоретичних знань, він допоможе глибше опанувати навички аналізу літературних текстів, застосування різноманітних методів інтерпретації, а також критичного осмислення етапів літературного процесу.

Метою цього посібника є не лише сприяння кращому розумінню класичних і сучасних текстів, але й розвиток вміння працювати з літературними джерелами, здійснювати порівняльний аналіз і формулювати власні судження щодо творчості письменників різних національних та культурних традицій.

Виконання завдань та самостійна робота над матеріалом дозволять вам розвинути навички дослідницької діяльності, а також сформулювати власну позицію щодо літературних явищ та їх значення в контексті сучасного світу.

Посібник стане корисним для поглибленого вивчення не лише літературних творів, а й історичних, соціальних та культурних умов, які сформували сучасну літературну картину світу. Бажаємо вам успіхів у навчанні та захоплюючому дослідженні світу літератури!

Мета та завдання навчальної дисципліни “Світова література XX-XXI ст.”:

- сформувати знання про тенденції, напрями, художні системи, основні жанрові і стильові структури, спільні закономірності та національну специфіку, досягнення в розвитку літератур західного регіону;
- удосконалити практичні вміння і навички застосування різних видів аналізу художніх творів, встановлення типологічних співвідношень і взаємозв'язків провідних літератур;
- врахувати мовну орієнтацію при вивченні літературного процесу в Західній Європі та США, поглибити обізнаність із сучасним етапом розвитку літератури різних країн.

Завдання:

- сформувати у здобувачів цілісне уявлення про літературний процес другої половини XX – початку XXI ст;
- ознайомити з основними тенденціями, напрями та течіями сучасної світової літератури;
- розкрити вплив суспільно-історичних подій на художню творчість;
- опанувати жанрово-стильове розмаїття сучасної літератури: постмодернізм, магічний реалізм, неоавангард, постколоніальна література, феміністичний дискурс тощо;
- розвинути навички аналізу художнього тексту з урахуванням його поетики, образної системи, проблематики та інтертекстуальних зв'язків;
- сприяти формуванню літературознавчої компетентності здобувачів: уміння порівнювати, узагальнювати, співвідносити національну та світову літературні традиції.

Результати навчання за дисципліною

У результаті вивчення дисципліни здобувач освіти повинен:

знати:

- розуміння літературознавчих понять, основних етапів розвитку літератури, її суспільної ролі, основних етапів життєвого і творчого шляху письменників, виявляти знання історичних ознак понять народності літератури, художнього образу; основних ознак силабо-тонічної системи віршування;

- сприймання української та зарубіжної художньої літератури як культурної та мовної цілісності, мистецтва слова, усвідомлення національної своєрідності літературного процесу;

- аналіз та інтерпретація творів зарубіжних письменників, визначати жанровостилістичні особливості творів мовою оригіналу та суттєві ознаки їх перекладів українською мовою, висловлювати судження щодо зв'язків української та інших літератур

уміти:

- вільно володіти базовим професійним категоріально-поняттєвим та дослідницьким апаратом сучасної філологічної науки;

- пояснювати професійно з історичних позицій явища і факти української та іноземної мови та літератури;

- визначати художню своєрідність творів і творчості письменника загалом, послуговуючись системою основних понять і термінів літературознавства;

- формувати й аргументувати власні теоретичні і практичні судження, професійні позиції.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Огляд літературних течій та напрямків XX-XXI століття.

1. Модернізм. Постмодернізм.
2. Експресіонізм.
3. Феміністська література.
4. Психоаналітичний підхід.

Змістовий модуль II. Огляд літературних XX-XXI століття.

5. Франц Кафка (Австрія) – «Перевтілення»
6. Вірджинія Вулф (Велика Британія) – «До маяка»
7. Ернест Хемінгуей (США) – «Прощавай, зброе!»

Змістовий модуль III. Огляд літературних XX-XXI століття.

8. Альбер Камю (Франція) – «Чужинець»
9. Гарсія Маркес (Колумбія) – «Сто років самотності»
10. Харукі Муракамі (Японія) – «Норвезький ліс»

Конспект лекції 1

Тема: Огляд літературних течій та напрямків XX-XXI століття.

Вступ

Література XX-XXI століть стала свідченням великих соціальних, політичних і культурних змін у світі. Нові технології, війни, революції, наукові досягнення, зміни в суспільних структурах і психічному стані людини сприяли виникненню різноманітних літературних течій та напрямків. З метою подолання традиційних канонів класичної літератури письменники шукали нові шляхи вираження, створюючи нові форми і стильові особливості.

1. Модернізм (кінець XIX — перша половина XX століття)

Модернізм став реакцією на старі літературні традиції та соціальні норми, які не відповідали новим реаліям світу. Модерністи прагнули новизни, експериментували з формою, стилем і змістом. Цей напрямок охоплював декілька піднапрямків, таких як символізм, імпресіонізм, експресіонізм, футуризм.

Основні ознаки модернізму:

- **Пошук нових форм і виражальних засобів.**
- **Спроба зрозуміти внутрішній світ людини, її суб'єктивні переживання.**
- **Розрив з класичною літературною традицією** (наприклад, відмова від традиційного наративу).
- **Теми:** самотність, відчуження, криза особистості, питання існування.

Представники модернізму:

- Франц Кафка (*«Перевтілення»*),
- Вірджинія Вулф (*«До маяка»*),
- Джеймс Джойс (*«Улісс»*).

2. Експресіонізм (початок XX століття)

Експресіонізм був рухом, що виник в Німеччині та поширився на інші країни. Він акцентував увагу на інтенсивних емоціях, внутрішньому світі, а не на зовнішніх об'єктах. Експресіоністи використовували яскраві, перебільшені образи для передачі відчуттів і емоцій.

Основні риси експресіонізму:

- **Акцент на суб'єктивному сприйнятті реальності.**
- **Ідея емоційної та моральної кризи.**
- **Перебільшення і деформація образів.**

Представники:

- Франц Кафка (*«Процес»*),
- Едвард Мунк (художник, але його роботи впливали на літературу),

- Райнер Марія Рільке (поет).

3. Футуризм (початок XX століття)

Футуризм був радикальним рухом, що відкидав минуле і орієнтувався на майбутнє, на нові технології та урбаністичний світ. Літературні футуристи заперечували класичні традиції, шукаючи нові форми вираження через експерименти з мовою та стилем.

Основні ідеї футуризму:

- **Заклик до руйнування старих літературних традицій.**
- **Пошук нових форм виразу.**
- **Оспівування сучасної технології, урбаністичних змін і революційних рухів.**

Представники:

- Філіппо Томмазо Марінетті (італійський поет).

4. Постмодернізм (середина XX століття — до сьогодення)

Постмодернізм — це реакція на модернізм і його ідеї. Він характеризується відмовою від єдиної «істини» і правди, визнанням багатоманітності точок зору і культури. Постмодерністи зазвичай використовують іронію, метафікцію, пародію та інтертекстуальність.

Особливості постмодернізму:

- **Іронія та пародія.**
- **Змішування жанрів і стилів.**
- **Погроза розмивання кордонів між реальністю та вигадкою.**
- **Визнання множинності культурних перспектив.**

Представники:

- Умберто Еко (*«Ім'я рози»*),
- Джон Фаулз (*«Колекціонер»*),
- Томас Пінчон (*«Вітаємось на повороті»*).

5. Література абсурду (середина XX століття)

Література абсурду виникла як реакція на жахи Другої світової війни та екзистенційну кризу, коли людське існування почало сприйматися як абсурдне. Вона характеризується нелінійним наративом, нелогічними ситуаціями та відсутністю традиційних сюжетів.

Основні ознаки:

- **Пошук сенсу в абсурдних ситуаціях.**
- **Інтертекстуальність та нелінійність.**
- **Психологічне відчуження.**

Представники:

- Альбер Камю (*«Чужинець»*),
- Семюел Беккет (*«В очікуванні Годо»*).

6. Феміністська література (XX століття — до сьогодення)

Феміністська література досліджує питання гендеру, боротьби за рівність прав і статусу жінки в суспільстві. Вона піднімає теми, пов'язані з жіночою самосвідомістю, роллю жінки в суспільстві та її емоційними переживаннями.

Основні риси:

- **Зосередженість на жіночих образах і перспективах.**
- **Підняття проблем дискримінації та гендерної нерівності.**
- **Розгляд соціальних ролей жінки в різних контекстах.**

Представники:

- Вірджинія Вулф (*«До маяка»*),
- Симона де Бовуар (*«Друга стаття»*).

7. Література ХХІ століття

Література сучасного періоду відображає цифрову епоху, інтерконнектованість світу, глобалізацію та нові технології. Мова і стиль літератури стають усе більш інтертекстуальними, а форми існування письменницької творчості включають не лише традиційні книги, а й медіа, блоги та електронні книги.

Основні напрямки:

- **Цифрові технології та інтертекстуальність.**
- **Суспільні зміни в умовах глобалізації.**
- **Гібридизація жанрів.**

Представники:

- Харукі Муракамі (*«1Q84»*),
- Чак Паланік (*«Бійцівський клуб»*).

Висновок

Літературні течії ХХ-ХХІ століть стали відображенням глибоких змін у світі та свідомості людини. Вони внесли нові ідеї, форми та підходи до літератури, які продовжують формувати розвиток творчості в ХХІ столітті. Розуміння цих течій є необхідним для всіх, хто прагне глибше зрозуміти літературу та її роль у сучасному світі.

Конспект лекції 2 Феміністська література.

Феміністська література – це художні та наукові твори, що виникли в руслі феміністської думки й відображають проблеми становища жінки в суспільстві, її боротьбу за рівні права, емансипацію та самореалізацію.

Історія формування феміністської літератури

1. Передумови (XVII–XVIII ст.)

Перші твори жінок, які ставили питання про **освіту та права** (Мері Волстонкрафт *«Захист прав жінки»*, 1792).

Література ще не мала виразно «феміністського» характеру, але піднімала проблему **нерівності**.

2. XIX ст. – зародження феміністської літератури

Жінки-письменниці прагнули показати внутрішній світ і обмеженість ролі жінки у суспільстві.

Приклади: Шарлотта і Емілі Бронте, Джейн Остін, Жорж Санд, в Україні – **Ольга Кобилянська** (*«Царівна»*, *«Людина»*).

Література цього періоду відображає боротьбу за **право на особистий вибір і самореалізацію**.

3. Кінець XIX – початок XX ст. – перша хвиля фемінізму

Головна тема: **політичні права жінок**, зокрема виборче право.

У літературі: героїні починають протистояти традиційним нормам.

Приклади: Кейт Шопен *«Пробудження»* (1899), твори Лесі Українки (*«Кассандра»*, *«Бояриня»*).

4. Середина XX ст. – друга хвиля фемінізму

Акцент на **сексуальній і тілесній свободі**, критиці ролі жінки як «домогосподарки».

Фундаментальна праця: Сімона де Бовуар *«Друга стаття»* (1949).

У літературі: пошук «жіночого письма», створення власної мови й стилю.

Приклади: Вірджинія Вулф (*«Власна кімната»*), Сільвія Плат, Маргарет Дюрас.

5. Кінець XX – початок XXI ст. – третя хвиля фемінізму

Увага до **перехресності ідентичностей** (gender, раса, клас, культура).

Теми: ЛГБТ+, колоніалізм, насильство над жінками, репродуктивні права.

Приклади: Тоні Моррісон (*«Улюблена»*), Маргарет Етвуд (*«Оповідь служниці»*), Оксана Забужко (*«Польові дослідження з українського сексу»*).

6. Сучасність – четверта хвиля (з 2010-х рр.)

Поєднання літератури з **цифровою культурою**, соціальними мережами.

Теми: харасмент, тілесність, рівність у професійній сфері.

Активно розвивається **феміністська критика та літературознавство**.

Основні риси феміністської літератури:

1. **Критика патріархальних структур** – твори спрямовані на викриття нерівності між чоловіками та жінками, дискримінації й соціальних обмежень.
2. **Тема жіночої ідентичності** – авторки досліджують пошук жінкою власного "я", права на освіту, працю, особистий вибір.
3. **Нові образи героїнь** – сильні, незалежні, активні жінки, які кидають виклик традиційним стереотипам.
4. **Жіночий досвід** – відображення материнства, шлюбу, любові, сексуальності з точки зору жінки.
5. **Мова та стиль** – акцент на "жіночому письмі" (*l'écriture féminine*), тобто стилі, що виражає специфічний жіночий досвід.

Представниці феміністської літератури:

- **Англійська традиція:** Вірджинія Вулф (*«Власна кімната»*), Мері Шеллі (*«Франкенштейн»*).
- **Французька:** Сімона де Бовуар, Елен Сіксу.
- **Американська:** Кейт Шопен (*«Пробудження»*), Тоні Моррісон, Маргарет Етвуд (*«Оповідь служниці»*).
- **Українська література:** Леся Українка (образи жінок-бунтарок у драматургії), Ольга Кобилянська (*«Царівна»*), Наталка Білоцерківець, Оксана Забужко (*«Польові дослідження з українського сексу»*).

Конспект лекції 3
Тема: Франц Кафка (Австрія) – «Перевтілення»

Вступ

Франц Кафка (1883–1924) – австрійський письменник, чия творчість зберігає актуальність і до сьогодні. Його твори, в тому числі і «Перевтілення» (1915), стали важливим етапом у розвитку літератури модернізму. Тема абсурду, відчуження і кризи особистості в умовах суспільства — це основні мотиви, які розвиваються у його творах. Кафка виступає з критикою соціальних умов, у яких людина часто відчувається незрозумілою та чужою, навіть у своїй родині або суспільстві.

1. Основні відомості про твір «Перевтілення»

Повість «Перевтілення» (нім. *Die Verwandlung*) була написана Францом Кафкою у 1912 році, а опублікована в 1915 році. Це один з найвідоміших творів письменника, у якому він зображує, як герой, Грегор Замза, несподівано перетворюється на величезну комаху. Тема цього твору — проблема самотності, відчуження людини, а також складні соціальні та психологічні питання, пов'язані з тим, як суспільство сприймає індивіда, який не відповідає його стандартам.

2. Сюжет повісті

Основний сюжет повісті зосереджений на тому, як Грегор Замза, представник середнього класу, працюючий торговець, прокидається одного ранку і виявляє, що він перетворився на величезного жука. Це перетворення стає для нього шокуючим і повністю змінює його життя. Грегор, раніше, працюючи на забезпечення родини, стає об'єктом презирства і страху з боку рідних. Його батьки і сестра не можуть прийняти його новий вигляд і ставляться до нього з відразою.

Незважаючи на його фізичне перетворення, внутрішня сутність Грегора залишається колишньою. Він не розуміє, чому це з ним сталося, і прагне відновити своє колишнє життя. Але соціальна ізоляція, яка супроводжує його

фізичне перевтілення, поступово веде його до моральної і психологічної деградації.

3. Основні теми і мотиви

- **Відчуження і ізоляція:** Грегор Замза переживає глибоку кризу особистості. Його перевтілення символізує відчуття відчуження, яке виникає, коли людина не може знайти своє місце в суспільстві. Він більше не може спілкуватися зі своєю родиною та виконувати свої соціальні обов'язки, що посилює його внутрішню самотність.
- **Сімейні стосунки:** Перевтілення Грегора ставить під сумнів його роль в родині. Раніше він був основним годувальником, а тепер, через свою фізичну трансформацію, стає тягарем для своєї сім'ї. Це змінює взаємні стосунки: його батьки і сестра відчують розчарування і починають звертатися до нього як до чужої істоти.
- **Символізм перевтілення:** Перетворення Грегора на комаху є не лише метафорою соціального відчуження, а й символом внутрішнього конфлікту. Кафка не пояснює причини цього перетворення, що ще більше підкреслює абсурдність ситуації. Це змушує читача задуматися над проблемами ідентичності і соціального статусу, а також над тим, як інші сприймають людину, коли вона не відповідає їхнім стандартам.
- **Боротьба з бюрократією і суспільством:** Твір можна інтерпретувати як критику бюрократичного суспільства, де індивід часто стає незначущим елементом великої системи. Система не допускає можливості для особистих проявів, а тому людина, яка не відповідає вимогам цього світу, втрачає своє місце в суспільстві.

4. Герої і їхній розвиток

- **Грегор Замза:** Головний персонаж повісті, який зазнає кардинальних змін. Він переживає свою фізичну трансформацію, намагаючись знайти спосіб бути корисним для своєї родини, хоча його фізичний вигляд відштовхує від нього інших. Поступово його психічний стан також деградує, оскільки він відчуває, що стає все менш значущим.
- **Сім'я Грегора:** Кафка показує, як родина, замість того, щоб підтримати Грегора в його новій ситуації, починає ставитися до нього з відразою та страхом. Спочатку його сестра Грета намагається доглядати за ним, але з часом і вона відчуває до нього неприязнь, оскільки він більше не може виконувати свою роль у родині як годувальник.
- **Батьки Грегора:** Його батьки, особливо батько, проявляють агресивність і відразу до нього після перевтілення. Це підкреслює те, як соціальні та психологічні норми впливають на поведінку людей, змушуючи їх виявляти жорстокість до того, хто не відповідає їхнім вимогам.

5. Символізм твору

Перетворення Грегора на комаху можна трактувати як метафору абсурду та ізоляції, з якою стикається людина в суспільстві, яке оцінює її за

зовнішніми ознаками. Це також може бути символом змін у свідомості людини, коли вона не може знайти своє місце в світі.

6. Психологічний аспект

Твір також вивчає психологічні аспекти внутрішнього світу персонажів. Хоча зовнішні події впливають на Грегора, його психологічний стан змінюється не лише через фізичне перевтілення, а й через ставлення до нього родини та суспільства. Це створює глибокий конфлікт, де перетворення на комаху виступає як символ відчуження, а також як результат внутрішнього кризового стану.

Висновок

«Перевтілення» Франца Кафки — це один із найбільш глибоких і багатозначних творів XX століття. Через абсурдну ситуацію, коли людина перетворюється на комаху, Кафка звертається до важливих тем відчуження, соціальних і психологічних проблем. Цей твір не лише описує зовнішні події, а й показує внутрішні переживання героя, що робить його універсальним і актуальним навіть сьогодні.

Конспект лекції 4

Тема. Вірджинія Вулф (Велика Британія) – «До маяка»

1. Біографія Вірджинії Вулф

Повне ім'я: Аделіна Вірджинія Вулф (дівоче прізвище — Стівен)

Роки життя: 25 січня 1882 – 28 березня 1941

Походження: Лондон, Велика Британія

Дитинство та освіта

Народилася в інтелектуальній родині: батько Леслі Стівен був істориком і критиком, мати Джулія – відомою красунею і філантропкою.

У сім'ї цінували літературу та мистецтво, тому дівчинка з дитинства зростала в атмосфері культури.

Формальної освіти в університеті не отримала (жінкам тоді це було важко), але навчалася вдома, мала доступ до великої бібліотеки батька.

Літературна діяльність

Разом із чоловіком Леонардом Вулфом заснувала видавництво **Hogarth Press** (1917), яке стало майданчиком для новаторських авторів.

Увійшла до групи **Блумсбері**, яка об'єднувала інтелектуалів, письменників та художників.

Її стиль – **потік свідомості**, увага до внутрішнього світу, психології персонажів, теми часу та жіночої ідентичності.

Вважається однією з ключових постатей **модернізму** в літературі.

Найвідоміші твори

«Місіс Деловей» (1925)

«До маяка» (1927)

«Орландо» (1928)

Есе **«Власна кімната» (1929)** – феміністський маніфест про роль жінки в літературі та суспільстві.

Особисте життя

У 1912 р. вийшла заміж за Леонарда Вулфа, з яким мала тісне інтелектуальне партнерство.

Страждала від депресії та психічних розладів протягом життя.

Смерть

У 1941 р. під час Другої світової війни переживала сильну кризу.

28 березня 1941 року покінчила життя самогубством – втопилася в річці Уз біля свого будинку в Родмеллі.

Значення

Вірджинія Вулф – одна з найвизначніших англійських письменниць ХХ ст., новаторка модерністської прози.

Її твори стали основою для розвитку **феміністичної літературної критики** та «жіночого письма».

2. Аналіз роману Вірджинії Вулф «До маяка»

Загальна характеристика

Один із найвідоміших романів Вірджинії Вулф, написаний у стилі **потoku свідомості**.

Твір не має чіткого сюжету, головне – **психологія героїв, відчуття часу, пам'ять і внутрішній світ людини**.

Події відбуваються в родині Ремзі та їхньому оточенні під час перебування на острові Скай у Шотландії.

Основні теми

1. Плинність часу

Роман поділений на три частини:

«Вікно» – життя сім'ї Ремзі;

«Час минає» – руйнування дому і смерть кількох персонажів;

«Маяк» – повернення через 10 років і здійснена мрія.

Цитата: *«Життя тече повз нас, але ми тримаємось за уривки пам'яті, мов за уламки корабля».*

2. Жіноча ідентичність і роль жінки

Місіс Ремзі – символ материнства, турботи, традиційної жіночої ролі.

Лілі Бріско – художниця, що прагне незалежності й творчості.

Цитата: *«Вона відчувала, що ніколи не стане нічиєю дружиною, бо її справжній поклик – у малюванні».*

3. Мистецтво і творчість

Центральний символ – **картина Лілі Бріско**, яку вона прагне завершити. Це відображення пошуку сенсу й форми в житті.

Цитата: *«Лілі здавалося, що, ставлячи мазок за мазком, вона звільняє себе від хаосу життя».*

4. Маяк як символ

Символ надії, ідеалу, досягнення мрії.

Для Джеймса Ремзі – це дитяче бажання; для дорослих – символ часу, що минає.

Цитата: *«Маяк сяяв, немов щось незмінне серед хвиль і бур, тоді як усе довкола руйнувалося й зникало».*

Персонажі

Містер Ремзі – раціональний, строгий, символ патріархальної культури.

Місіс Ремзі – образ жінки-берегині, яка намагається примирити всіх.

Лілі Бріско – уособлює «нову жінку», пошук власного голосу в мистецтві.

Джеймс Ремзі – символ зростання, дитячої віри в мрію.

4Стиль

Потік свідомості, зміщення точок зору.

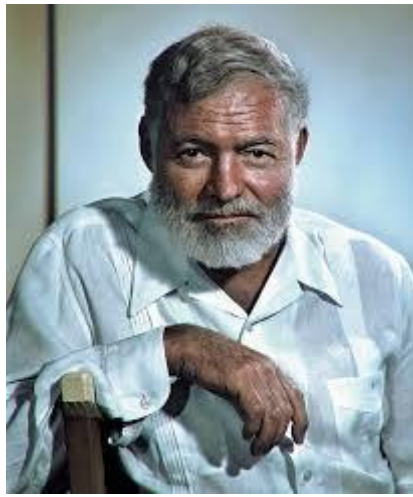
Відсутність традиційного сюжету – увага на **внутрішніх відчуттях, психології, часі**.

Висновок

Роман «До маяка» – не стільки про події, скільки про **людське сприйняття часу, мистецтва та життя**. Це спроба відповісти на питання: *як у мінливому світі знайти щось вічне й справжнє?*

Конспект лекції 5

Тема. 7. Ернест Хемінгуей (США) – «Прощавай, зброє!»

Біографія Ернеста Хемінгуея

Повне ім'я: Ернест Міллер Хемінгуей

Роки життя: 21 липня 1899 – 2 липня 1961

Походження: США, місто Оук-Парк, штат Іллінойс

Дитинство та юність

Народився в заможній родині: батько був лікарем, мати – музиканткою. Змалку любив спорт, полювання, риболовлю.

У школі писав у шкільну газету, мріяв стати журналістом.

Під час Першої світової війни

У 1918 р. добровольцем пішов на фронт як водій «Червоного Хреста» в Італії.

Був тяжко поранений, за що нагороджений італійською медаллю «Срібна зірка».

Цей досвід ліг в основу його роману «Прощавай, зброє!».

Літературна діяльність

Працював журналістом у Канзас-Сіті, потім у Європі (Париж, 1920-ті).

Увійшов до кола «втраченого покоління» (Гертруда Стайн, Фіцджеральд, Еліот).

Розробив власний стиль – лаконічний, точний, із підтекстом («принцип айсберга»).

Найвідоміші твори:

«Фієста» (1926)

«Прощавай, зброє!» (1929)

«По кому подзвін» (1940)

«Старий і море» (1952) – приніс йому світове визнання.

Війни та подорожі

Висвітлював Громадянську війну в Іспанії як журналіст.

У Другій світовій війні брав участь як кореспондент і навіть воював поруч із солдатами.

Подорожував в Африку, займався сафарі, риболовлею на Кубі.

Нагороди

Пулітцерівська премія (1953) – за *«Старий і море»*.

Нобелівська премія з літератури (1954) – за «майстерність мистецтва оповіді».

Особисте життя

Чотири рази був одружений.

Відомий як людина пристрасна, але водночас із тяжким характером.

Багато страждав від депресій, алкоголізму, травм.

Смерть

2 липня 1961 року вчинив самогубство у своєму будинку в Айдахо.

Значення

Хемінгуей – один із найвідоміших американських письменників ХХ ст., майстер короткої прози.

Його стиль і образ «героя-хемінгуейвця» (сильний, мужній, але вразливий) вплинули на світову літературу.

«Прощай, зброе!»

1. Загальна характеристика

Роман написаний у 1929 році, належить до літератури «втраченого покоління».

Автобіографічні мотиви: Хемінгуей під час Першої світової служив санітаром на італійському фронті, де й закохався у медсестру.

Тема: **безглуздість війни, пошук сенсу життя, кохання на тлі хаосу та смерті.**

2. Сюжет

Головний герой — **Фредерік Генрі**, американець, який служить водієм швидкої допомоги в італійській армії.

Він закохується в англійську медсестру **Кетрін Барклі**.

Після поранення Фредерік відходить від війни, а згодом дезертирує.

Разом із Кетрін він тікає до Швейцарії, але трагедія — Кетрін і дитина помирають під час пологів.

3. Основні теми

1. Антивоєнна ідея

Війна показана як безглузде, руйнівне явище.

Цитата: *«Слова, як „слава“, „честь“, „мужність“ були для мене такими ж брудними, як і старі порожні консервні банки».*

2. Кохання як сенс життя

Стосунки Фредеріка й Кетрін — спроба знайти прихисток від жорстокої реальності.

Цитата: *«Ми були одні, і це було все, що мало значення».*

Трагізм людського існування

Життя виявляється крихким, випадковим і приреченим на втрати.

Цитата: *«Світ ламає кожного, і потім багато хто стає сильнішими на зламаних місцях».*

4. Образи персонажів

Фредерік Генрі – герой «втраченого покоління», який розчарувався у війні, але намагається врятувати любов.

Кетрін Барклі – символ жіночої самопожертви, любові, ніжності й водночас трагічної долі.

5. Стиль

Лаконізм, простота, «телеграфний» стиль, характерний для Хемінгуея.

Прийом «принцип айсберга» — більша частина сенсу прихована між рядками.

6. Висновок

«Прощавай, зброе!» — це роман про втрати, марність війни і прагнення людини знайти сенс у коханні. Він поєднує **особисту історію кохання з глибоким антивоєнним протестом**, роблячи твір одним із найвизначніших романів XX століття.

Конспект лекції 6
Альбер Камю (Франція) – «Чужинець»

Біографія Альбера Камю

Роки життя: 1913–1960

Народився в Мондові (Алжир), у бідній сім'ї переселенців із Франції.

У 1940 р. переїхав до Парижа, працював журналістом, був учасником Руху Опору.

Один із провідних представників **екзистенціалізму** (хоча сам Камю від цього терміна відмежовувався).

Основна філософська ідея – **абсурдність існування** та пошук сенсу життя.

Отримав **Нобелівську премію з літератури (1957)**.

Загинув у автокатастрофі 1960 року.

Роман «Чужинець» (1942)

1. Сюжет

Головний герой – **Мерсо**, дрібний службовець в Алжирі.

Він байдужий до всього: до смерті матері, до коханої, до роботи.

Випадково вбиває араба на пляжі.

На суді його більше звинувачують у «байдужості до матері», ніж у самому злочині.

Мерсо засуджують до страти, і він приймає абсурдність життя.

2. Теми

1. **Абсурдність буття** – життя позбавлене сенсу, але в цьому – свобода людини.

«Я відкрив лагідну байдужість світу».

2. **Відчуження** – герой не відповідає очікуванням суспільства, тому стає «чужинцем».

«Сьогодні померла мама. А може, вчора — не знаю».

3. **Смерть і свобода** – прийняття смерті дарує внутрішню рівновагу.

«Я відчув себе щасливим і готовим усе знову пережити».

3. Образ Мерсо

«Антигерой»: не дотримується норм, щирий у своїй байдужості.

Його «чужість» полягає у відмові брехати й лицемірити.

Символ людини, яка живе без ілюзій.

4. Символіка

Сонце і спека – символ природи й абсурду, що керує життям.

Суд – уособлення суспільного тиску та лицемірства.

Смерть матері – початкова точка, яка відкриває тему байдужості світу.

5. Стиль

Лаконічність, прості короткі фрази.

Відсутність емоційної оцінки.

Це підкреслює головну ідею роману — байдужість світу.

6. Висновок

«Чужинець» — центральний твір Камю, який ілюструє його філософію абсурду. Через образ Мерсо письменник показує людину, яка, відкинувши умовності, вчиться жити чесно й приймає світ без прикрас.

Конспект лекції 7
Тема. Гарсія Маркес (Колумбія) – «Сто років самотності».

Габріель Гарсія Маркес (1927–2014) — один з найбільших письменників Латинської Америки, лауреат Нобелівської премії з літератури 1982 року. Його творчість є основоположною в розвитку жанру магічного реалізму, де реальність переплітається з фантастичними елементами, і не завжди можна визначити межу між ними.

Роман «Сто років самотності» (1967) — це культовий твір, який зробив Гарсія Маркеса всесвітньо відомим. Він розповідає історію родини Буендіа і її життя в містечку Макондо. Твір глибоко досліджує теми самотності, любові, смерті, історії і часу. «Сто років самотності» поєднує в собі елементи фольклору, історії Латинської Америки, соціальної критики, а також містичні і магічні мотиви.

1. Огляд сюжету

«Сто років самотності» охоплює понад століття життя родини Буендіа в вигаданому містечку Макондо, яке символізує ізоляцію Латинської Америки, її культурні й політичні проблеми. В центрі роману стоїть родина Буендіа, засновником якої є Хосе Аркадіо Буендіа — мрійливий і амбітний чоловік, який заснував Макондо.

З покоління в покоління, персонажі роману переживають схожі долі: самотність, повторення тих самих помилок, неможливість вирватися з кола історії та родинних трагедій. Кожен герой — чи то Хосе Аркадіо, його син, чи онук — намагається змінити своє життя, але стикається з постійною самотністю і замкнутим колом повторення долі родини.

2. Тема самотності

Однією з головних тем твору є **самотність**. Всі герої «Сто років самотності» стикаються з різними її проявами: фізичну самотність (ізоляція від інших), емоційну самотність (відсутність любові і розуміння) та духовну самотність (нездатність знайти сенс у житті). Самотність є і причиною, і

наслідком трагедій, що стаються в родині Буендіа. Персонажі намагаються виборсатися з цього замкнутого кола, але не можуть.

Місто Макондо також є частиною цієї теми — воно ізольоване від решти світу, і його жителі намагаються втекти від самотності, але, зрештою, це лише призводить до поглиблення їхнього ізольованого існування.

3. Магічний реалізм як літературний стиль

Одним з ключових аспектів цього твору є використання **магічного реалізму**. Це стиль, в якому фантастичні події та елементи природи стають невід'ємною частиною реального світу, і для персонажів вони є цілком нормальними. У «Сто роках самотності» читач зустрічає такі елементи, як дощ, який триває кілька років, чи потяг, що зникає у повітрі, а також чудеса і пророцтва.

Магічний реалізм Маркеса служить не лише для створення містичного, навіть чудесного світу, але і як спосіб висловлення глибоких культурних, соціальних і політичних ідей. Він дозволяє розглядати серйозні теми, такі як час, історія і наслідки колоніалізму, через призму фантастичних образів і ситуацій.

4. Час і його сприйняття

У творі «Сто років самотності» концепція **часу** є важливою і складною. Час тут не лінійний: минуле, теперішнє і майбутнє переплітаються, і події часто повторюються. Родина Буендіа здається закріпленою у колі часу, що завжди повертається до одних і тих самих подій. Однак Маркес використовує цей «вічний» цикл, щоб показати, як історія, помилки і трагедії повторюються знову і знову, незалежно від зусиль героїв змінити свою долю.

Це виражає також і думку про історичне коло Латинської Америки, де політичні катастрофи, війни та економічні кризи повторюються, не даючи шансів для зміни.

5. Соціально-політична критика

Хоча «Сто років самотності» можна сприймати як особисту трагедію родини Буендіа, твір також є **соціально-політичним коментарем**. Описуючи історію Макондо та її жителів, Маркес зображує Латинську Америку як континент, що стикається з колоніалізмом, революціями, нечесними політиками і корупцією. Через трагедії родини Буендіа письменник висвітлює важливі питання економічного відставання, політичних інститутів, а також соціальної нерівності в Латинській Америці.

Роман також можна розглядати як критику "міфології" державної влади та політичних ідеалів, які часто виявляються ілюзорними.

6. Головні герої та їхні характери

- **Хосе Аркадіо Буендіа** — засновник Макондо, науковець, мрійник, який шукає істину і хоче змінити світ, але в кінцевому підсумку стає божевільним, через свою самотність та неусвідомлені прагнення.
- **Урсула Ігуран** — його дружина, жінка, яка завжди тримає родину разом і намагається зберегти традиції родини. Вона одна з найбільш стабільних і рішучих персонажів.

- **Ауреліано Буендіа** — син Хосе Аркадіо, поет, військовий лідер, який стає символом революції, але зазнає краху, коли революція не виправдовує своїх обіцянок.
- **Ремедіос Буендіа** — уособлення безтурботної жіночності, яка на кінці роману підноситься на небеса.

7. Заключні думки

«Сто років самотності» — це глибоко емоційний та філософський твір, що відкриває читачеві глибини людської душі і суспільства. Це твір про спроби втечі від долі, від самотності, від історії, яка немов застигла в часі. Водночас це твір, який показує, як історія та індивідуальні долі переплітаються, і як важливо зрозуміти це поєднання для того, щоб вирватися з кола повторення.

Маркес створює унікальний літературний світ, де магічні елементи служать не тільки як художній прийом, але й як глибоке культурне та філософське відображення реальності Латинської Америки, її історії і людей.

Конспект лекції 8
Тема. Харукі Муракамі (Японія) – «Норвезький ліс»
«Норвезький ліс»

Біографія Харукі Муракамі

Повне ім'я: Харукі Муракамі (村上 春樹)

Роки життя: 12 січня 1949 – теперішній час

Походження: Кіото, Японія

1. Дитинство та юність

- Народився у сім'ї викладачів: батько – професор японської літератури, мати – вчителька японської мови.
- Ріс у Кобе, молодість провів серед японської культури та західної літератури.
- У підлітковому віці почав цікавитися джазом, рок-музикою, американською культурою та літературою.
- У школі відзначався тишею і самотійністю; ще тоді писав перші оповідання.

2. Освіта та рання кар'єра

- Вивчав театр і драматургію в **Відділі театру Університету Васеда**, Токіо.
- Після університету працював у **барі «Peter Cat»**, який разом із дружиною орендував і керував у Токіо.
- Під час роботи в барі активно читав західну літературу та слухав джаз.

3. Літературна діяльність

- Дебютував у 1979 році романом **«Слухай пісню вітру»**, який приніс йому перші популярність та визнання в Японії.
- Основні теми творчості Муракамі:
Самотність і пошук себе
Психологічна глибина героїв

Контраст між буденністю та містикою
Вплив західної культури на японське життя

- Відомі романи:

«Норвезький ліс» (1987) – роман про дорослішання, кохання і втрату

«Кафка на пляжі» (2002) – містична подорож героя

«1Q84» (2009–2010) – трилогія з елементами альтернативної реальності

«Хроніки завтрашнього дня» та інші оповідання

4. Стиль і особливості

- **Поєднання реалізму та містики** – буденне життя переплітається з метафізичним і символічним.

- **Музика та література** – численні алюзії на джаз, рок, класичну музику, західну літературу.

- **Психологізм і внутрішній світ героїв** – увага до емоцій і почуттів, особливо ізоляції і самотності.

- **Проста і водночас метафорична мова** – доступна, але багатозначна

5. Особисте життя

- Одружений з Йоко Муракамі (дружина допомагала вести бар і займалася бізнесом).

- Любить біг і марафони, що відображено в багатьох автобіографічних елементах його творів.

- Активно подорожує світом, багато часу проводить у США та Європі, що впливає на його літературний стиль.

6. Визнання та нагороди

- Премії в Японії: **Yomiuri Prize, Tanizaki Prize.**

- Міжнародне визнання: переклади на десятки мов, великий вплив на сучасну світову літературу.

- Часто номінувався на Нобелівську премію з літератури

7. Значення

- Муракамі – один із найвідоміших японських письменників сучасності.

- Його твори поєднують **традиційні японські мотиви** та **західну культуру**, створюючи унікальний стиль.

- Теми самотності, любові, втрати та містики роблять його книги зрозумілими і для японської, і для міжнародної аудиторії.

1. Загальна характеристика

- Роман вийшов у 1987 році та приніс Муракамі світову популярність.

- Належить до сучасної японської літератури, поєднує **реалізм, психологізм та меланхолійну атмосферу.**

- Основна тема – **дорослішання, любов і смерть, самотність і пошук себе.**

2. Сюжет

- Головний герой – **Тору Ватанабе**, студент у Токіо.
- Після смерті друга Кідзукі, Тору знайомиться з його дівчиною **Наоко** – тихою і чутливою дівчиною, яка переживає душевну травму.
- Водночас у житті Тору з'являється **Мідорі** – енергійна, життєрадісна дівчина, що символізує новий початок і надію.
- Роман розкриває переживання, трагедії, депресію, самотність і складності міжособистісних стосунків.

3. Основні теми

1. Смерть і втрата

Втрата друга і самогубство Наоко впливають на світогляд героя.
«Смерть стає частиною життя, і ми мусимо жити з нею».

2. Любов і самотність

Контраст між Наоко (психологічна травма, замкнутість) і Мідорі (життєрадісність, відкритість) показує різні аспекти кохання.
«Іноді любити означає відпустити».

3. Пошук себе

Тору через відносини і втрати намагається знайти власний шлях у житті.

4. Дорослішання (Bildungsroman)

Роман є психологічною історією дорослішання, прийняття світу та власних почуттів.

4. Персонажі

- **Тору Ватанабе** – головний герой, розумний, спостережливий, розмірковує про життя і смерть.
- **Наоко** – символ ніжності, трагізму та психологічної ранимості.
- **Мідорі** – контраст Наоко, життєрадісна, енергійна, символ нових можливостей.
- **Кідзукі** – друг Тору, чия смерть стає каталізатором подій.

5. Стил

- Поєднання **реалістичних описів життя і метафізичних, психологічних роздумів**.
- Меланхолійний, повільний темп, з глибоким психологізмом.
- Часте використання **музичних і літературних алюзій**, наприклад на пісню Бітлз «Norwegian Wood».

6. Символіка

- **Ліс і природа** – простір роздумів, самотності, пошуку себе.
- **Сон і реальність** – межі між внутрішнім світом героїв і дійсністю.

- **Музика та книги** – символи пам'яті, переживань і культурного контексту.

7. Висновок

«Норвезький ліс» – це роман про **любов, втрату і дорослішання**, у якому Мураками досліджує глибини психології героїв. Твір поєднує **трагічні моменти з надією, самотність з прагненням до близькості і гармонії**.

Практичне заняття №1

Тема: Огляд літературних течій та напрямків XX-XXI століття.

2. Модернізм. Постмодернізм.
3. Експресіонізм.
4. Феміністська література.
5. Психоаналітичний підхід.

Завдання для самостійної роботи. Написати конспект на кожне питання та навести представників.

Практичне заняття 2

Тема: Огляд літературних XX-XXI століття. **Франц Кафка (Австрія) – «Перевтілення»**

1. Франс Кафка, життєвий та творчий шлях.
2. Особливості творчості.
3. Аналіз твору «Перевтілення».

Завдання для самостійної роботи: Ознайомитися з лекцією 3 та прочитати твір «Перевтілення». Зробити аналіз та виписати цитати.

Практичне заняття 3

Тема. Вірджинія Вулф (Велика Британія) – «До маяка»

1. Вірджинія Вулф, життєвий та творчий шлях.
2. Особливості творчості.
3. Аналіз твору «До маяка».

Завдання для самостійної роботи: Ознайомитися з лекцією 4 та прочитати твір «До маяка». Зробити аналіз та виписати цитати.

Практичне заняття 4

Тема: Гарсія Маркес (Колумбія) – «Сто років самотності»

1. Гарсія Маркес, життєвий та творчий шлях.
2. Особливості творчості.
3. Аналіз твору «Сто років самотності».

Завдання для самостійної роботи: Ознайомитися з лекцією 7 та прочитати твір «Сто років самотності». Зробити аналіз та виписати цитати.

Практичне заняття 5
Тема: Харукі Муракамі (Японія) – «Норвезький ліс»

1. Харукі Муракамі, життєвий та творчий шлях.
2. Особливості творчості.
3. Аналіз твору «Норвезький ліс».

Завдання для самостійної роботи: Ознайомитися з лекцією 8 та прочитати твір «Норвезький ліс». Зробити аналіз та виписати цитати.

Тематика самотійної роботи

- Проаналізуйте основні риси модернізму на прикладі творів Франца Кафки та Вірджинії Вулф.
- Яким чином постмодернізм змінює традиційні літературні форми? Обґрунтуйте на прикладі творів, що належать до цього напрямку.
- Порівняйте погляди на абсурдність існування у творчості Альбера Камю та Франца Кафки.
- Визначте вплив літературних традицій XIX століття на творчість письменників XX століття (наприклад, у творчості Ернеста Хемінгуея).
- **Напишіть есе на одну з наступних тем:**
 - «Літературні особливості модернізму у творчості Франца Кафки».
 - «Постмодернізм як реакція на традиційні літературні форми».
 - «Тематика самотності в літературі XX століття: аналіз на прикладі творів Гарсії Маркеса та Харукі Мураками».

Контрольна робота

Світова література XX століття
(2 варіанти)

Варіант 1

I. Тестові завдання (оберіть одну правильну відповідь)

1. Хто є автором роману «Процес»?

- а) Е.-М. Ремарк
- б) Ф. Кафка
- в) А. Камю
- г) Г. Белль

2. До якого літературного напрямку належить роман «Улісс» Дж. Джойса?

- а) Реалізм
- б) Модернізм
- в) Символізм
- г) Експресіонізм

3. Що є визначальною ознакою екзистенціалізму?

- а) Гумор та іронія
- б) Абсурдність буття та свобода вибору
- в) Повернення до класицизму
- г) Детальність побутових описів

4. Який жанр домінує у творі Дж. Орвелла «1984»?

- а) Детектив
- б) Антиутопія
- в) Фентезі
- г) Автобіографія

5. Хто є автором роману «Сто років самотності»?

- а) Г. Маркес
- б) Х. Кортасар
- в) М. Павич
- г) С. Далі

II. Короткі відповіді

6. Поясніть поняття «потік свідомості» та наведіть одного автора, який його використовував.

7. Назвіть дві ознаки модерністського твору.

8. У чому полягає основний конфлікт у романі Е.-М. Ремарка «На Західному фронті без змін»?

III. Розгорнута відповідь (тема)

9. Розкрийте особливості постаті «маленької людини» в прозі Ф. Кафки (за одним твором).

Обсяг: 12–15 речень.

Варіант 2

I. Тестові завдання (оберіть одну правильну відповідь)

1. Хто є автором роману «Чума»?

- а) Ф. Кафка
- б) А. Камю
- в) У. Фолкнер
- г) Х. Борхес

2. До якого літературного напрямку належить творчість Ф. Кафки?

- а) Реалізм
- б) Екзистенціалізм / модернізм
- в) Неоромантизм
- г) Бароко

3. Що є ключовою рисою магічного реалізму?

- а) Побутовість зображення
- б) Іронічність художньої системи

- в) Поєднання реального й фантастичного на рівних правах
- г) Відсутність сюжету

4. Який із творів є прикладом постмодерністської літератури?

- а) «Колгосп тварин»
- б) «Ім'я троянди»
- в) «Жага до життя»
- г) «Пастка для попелюшки»

5. Хто є автором новели «Письменник і дівчина»?

- а) Дж. Лондон
- б) В. Набоков
- в) Дж. Селінджер
- г) Дж. Хемінгуей

II. Короткі відповіді

6. Дайте визначення терміну «антиутопія» та назвіть один приклад.

7. Які дві риси характерні для постмодерністського тексту?

8. Розкрийте роль символу (будь-якого) у романі А. Камю «Чума».

III. Розгорнута відповідь (тема)

9. Проаналізуйте філософські мотиви у творі А. Камю «Чума» або «Сторонній».

Ось контрольна робота з літератури ХХІ століття (21 століття) у двох варіантах. Завдання підійдуть для студентів-філологів.

Контрольна робота. Література ХХІ століття

Варіант 1

I. Тестові завдання (по 1 балу)

1. Яка риса є провідною для літератури ХХІ ст.?

- а) канонічність форм
- б) постмодернізм та цифровізація
- в) антична традиція

2. Автор роману «1Q84»:

- а) Харукі Муракамі
- б) Кадзуо Ішігуро
- в) Мо Янь

3. Який жанр найбільше розвивається у ХХІ ст.?

- а) епос
- б) графічний роман
- в) середньовічний героїчний епос

4. Література ХХІ ст. орієнтується на:

- а) міфи та легенди
- б) глобальні проблеми людства
- в) винятково національну тематику

5. Нобелівську премію отримав у 2017 р.:

- а) Орхан Памук
- б) Кадзуо Ішігуро
- в) Ольга Токарчук

II. Короткі письмові відповіді (по 3 бали)

1. Поясніть, у чому проявляється феномен «глобальної літератури» ХХІ ст.

2. Назвіть ключові теми сучасної європейської прози.

3. Охарактеризуйте одного автора ХХІ ст., творчість якого вважаєте новаторською.

ІІІ. Розгорнуте завдання (6 балів)

Порівняйте художній світ двох сучасних письменників (наприклад: Муракамі & Токарчук, Ішігуро & Янн Мартел, Сміт & Сафран Фосер).

Зверніть увагу на:

тематику;

стиль;

образ головного героя;

новаторські прийоми.

Варіант 2

І. Тестові завдання (по 1 балу)

1. Яке явище впливає на формування літератури ХХІ ст.?

- а) інтернет-культура
- б) романтизм
- в) бароко

2. Автор роману «Білі зуби»:

- а) Зеді Сміт
- б) Маргарет Етвуд
- в) Ієн Мак'юен

3. Який жанр характеризує "нову щирість":

- а) абсурдистський роман
- б) мемуар і автофікція
- в) епопея

4. Характерна риса письма Маргарет Етвуд:

- а) антиутопія

- б) авантюрний роман
- в) антична міфологія

5. Який письменник працює в жанрі "магічного реалізму" у XXI ст.?

- а) Янн Мартел
- б) Мішель Уелбек
- в) Тімоті Снайдер

II. Короткі письмові відповіді (по 3 бали)

1. Охарактеризуйте вплив цифрових медіа на сучасну літературу.
2. Поясніть, що таке автофікція, наведіть приклад автора.
3. Дайте визначення «постгуманізму» в літературі та назвіть твір на цю тему.

III. Розгорнуте завдання (6 балів)

Проаналізуйте сучасний роман XXI ст. (наприклад: «Оповідь служниці», «Життя Пі», «Білі зуби», «Залишок дня», «Нормальні люди»).

Опишіть:

основні теми;

ідейний зміст;

роль головного персонажа;

актуальність для читача сьогодні.

Надаю чіткі та зручні критерії оцінювання для контрольної роботи з літератури XXI століття (2 варіанти). Підходять для студентів-філологів.

Критерії оцінювання контрольної роботи

(максимум – 30 балів)

I. Тестові завдання – 5 балів

(5 завдань по 1 балу)

Оцінювання:

1 бал – відповідь правильна;

0 балів – відповідь неправильна.

II. Короткі письмові відповіді – 9 балів

(3 завдання по 3 бали)

Критерії (за кожну відповідь):

1. Повнота змісту – 1 бал

– відповідь розкриває суть питання, містить основні поняття/характеристики.

2. Логічність і структурованість – 1 бал

– думка послідовна, аргументована, без фактичних помилок.

3. Мовленнєве оформлення – 1 бал

– граматична правильність, чіткість, науковий стиль.

Максимум: 3 бали за кожну відповідь.

III. Розгорнуте завдання – 16 балів

(одне велике аналітичне завдання)

Критерії:

1. Розкриття теми – 4 бали

4 – тема повністю розкрита, показана глибока обізнаність;

3 – розкрита, але поверхнево;

2 – частково розкрита;

1 – тема не відповідає завданню;

0 – відсутність відповіді.

2. Аналіз літературного матеріалу – 4 бали

приклади з тексту, інтерпретації, власні судження.

3. Структурованість і логічність – 3 бали

чіткий вступ, основна частина, висновок;

логічні переходи.

4. Науковий стиль і якість мовлення – 3 бали

точність формулювань;

термінологія;

відсутність грубих помилок.

5. Оригінальність думки – 2 бали

власні висновки, інтерпретації;

зіставлення, аргументація.

Максимум: 16 балів.

Загальна шкала переведення у оцінку

Бали Рівень

27–30 високий

23–26 достатній

18–22 середній

12–17 низький

0–11 дуже низький

ДОДАТКИ

Ф. Кафка «Перевтілення» (уривок)

Одного ранку, прокинувшись од неспокійного сну, Грегор Замза побачив, що він обернувся на страхітливую комаху. Він лежав на твердій, схожій на панцир спині і, коли трохи підводив голову, бачив свій дугастий, рудий, поділений на кільця живіт, на якому ще ледь трималася ковдра, готова щомиті сповзти. Два рядки лапок, таких мізерних супроти звичайних ніг, безпорадно метлялися йому перед очима.

"Що зі мною сталося?" — думав він. Це був не сон. Він лежав у своїй кімнаті, звичайній невеликій людській кімнаті, серед чотирьох добре знайомих стін. Над столом, на якому розкладено загорнуті кожен окремо взірці сукна — Замза був комівояжер, — висів малюнок, що його він недавно вирізав з ілюстрованого журналу й заправив у гарну позолочену рамку. На малюнку зображено даму в хутряному капелюшку й хутряному боа. Дама сиділа рівно й виставляла глядачеві важку хутряну муфту, в якій її руки тонули по самі лікті.

Грегор перевів погляд на вікно, і від того, що погода така погана, — чути було, як тарабанить дощ по блясі на підвіконні, — йому стало зовсім сумно. "А що, коли б я ще трохи поспав і забув усі химери", — подумав він. Але про це було годі й згадувати, бо він звик спати на правому боці, а в теперішньому своєму стані не міг перевернутися. Хоч як він борсався, щоб перекинути своє тіло на правий бік, воно щоразу перекочувалося назад на спину. Він спробував, мабуть, усоте, заплющити очі, щоб не бачити, як дригаються його лапки, і перестав аж тоді, коли відчув у боці незнаний ще, легенький, тупий біль.

"О Боже, — подумав він, — який важкий фах я собі вибрав! День у день дорога. І так доводиться хвилюватись набагато більше, ніж на тій самій роботі дома, а тут ще ця жахлива їзда, морока з пересадками, нерегулярна, погана їжа, щораз нові, чужі, байдужі люди. А хай йому чорт!" Грегорові злегка засвербів живіт; він повільно підсунувся вище на подушку, щоб легше було підвести голову, знайшов свербляче місце, вкрите незрозумілими йому білими цятками, і хотів почухатися однією лапкою, проте відразу одсмикнув її, бо по шкірі пішов мороз. Він знову ліг як лежав. "Отак щодня вставати вдосвіта, то можна зовсім отупіти, — подумав він.— Людині треба висиплятися. Інші комівояжери живуть, як жінки в гаремі. Коли я, наприклад, десь перед обідом повертаюсь до готелю, щоб переписати укладені угоди, ці панове ще тільки снідають. Хай би я спробував так у свого шефа: миттю вилетів би з роботи. А втім, хтозна, може, мені було б краще. Якби я не тримався місця через батьків, то давно б кинув його; пішов би просто до шефа й сказав би йому геть усе, що думаю. Він би, певно, упав із своєї конторки! Дивна звичка — розмовляти зі службовцем згори вниз,

сидячи на високій конторці. А підійти треба впритул, бо шеф недочуває. Ну, ще не все втрачено; як тільки я зберу грошей, щоб сплатити йому батьків борг — на це треба п'ять або й шість років, — то неодмінно так і зроблю. І буде по всьому. А поки що треба вставати, бо мій поїзд відходить о п'ятій".

І Грегор глянув на будильник, що цокав на скрині. Боже милостивий! Було пів на сьому, і стрілка неухильно рухалась далі, навіть перейшла за половину, наближалася вже до сорок п'ятої хвилини. Може, будильник не дзвонив? З ліжка було видно що він наставлений на четверту, тож неодмінно мав подзвонити. Так, але ж хіба можна не почути деренчання, від якого аж меблі дрижать? Виходить, що спав він хоч і не дуже спокійно, але, очевидно, міцно. Що ж тепер робити? Наступний поїзд ще о сьомій; щоб на нього встигнути, треба стрімголов бігти на станцію, а взірці ж ще не запаковано і сам він аж ніяк не відчувається бадьорим і моторним. І якби він навіть устиг на поїзд, все одно шеф буде лаятись, бо їхній кур'єр чекав на п'ятигодинний і давно вже повідомив про його прогул. Бо то такий шефів підлабузник, що нізащо не промовчить. А чи не зголоситися хворим? Ні, дуже незручно, та й підозріло, бо Грегор за свою п'ятирічну службу ще ні разу не хворів. Шеф неодмінно привів би лікаря із лікарняної каси, почав би дорікати батькам ледачим сином, не слухав би ніяких заперечень і послався б на лікаря, який узагалі всіх людей вважає за цілком здорових, тільки лінивих. Зрештою, хіба в цьому випадку він не мав би слушності? Справді, Грегор був тільки надто сонний, хоч і пізно встав, а так відчував себе цілком добре і навіть дуже хотів їсти.

Поки він усе це швидко обмірковував, ніяк не зважаючи устати з ліжка — будильник саме пробив три чверті на сьому, — у двері в головах у нього обережно постукали.

— Грегоре! — почувся голос: це була мати. — Уже сорок п'ять хвилин на сьому. Хіба ти не будеш їхати?

Лагідний материн голос! Та він злякався, коли почув свою відповідь. Це був, безумовно, його колишній голос, але з домішкою якогось болісного писку, що йшов ніби десь зсередини і що його годі було стримати. Через те слова можна було збагнути тільки першу мить, потім вони зливалися, ставали зовсім незрозумілими. Грегор хотів відповісти детально і все пояснити, однак, побачивши таке, сказав лише:

— Чую, чую, мамо, я вже встаю.

Мабуть, крізь дерев'яні двері зміна в Грегоровому голосі була непомітна, бо мати заспокоїлась і, човгаючи капцями, відійшла. Але ця коротка розмова звернула увагу всієї сім'ї на те, що Грегор чомусь і досі вдома, тож через хвилину в інші двері постукав уже батько — легенько, проте кулаком.

— Грегоре! Грегоре! — гукнув він. — Що сталося? — І за мить знову низьким голосом: — Грегоре! Грегоре!

А крізь треті двері тихенько покликала сестра:

— Грегоре, тобі погано? Може, тобі щось треба?

— Я вже готовий, — відповів Грегор обом разом, старанно вимовляючи слова і роблячи між ними паузи, щоб батько і сестра нічого не помітили.

Батько повернувся до свого сніданку, а сестра прошепотіла:

— Грегоре, відчини, прошу тебе!

Проте він і гадки не мав відчиняти — навпаки, радів, що за час своїх подорожей набув звичку навіть удома замикати на ніч усі двері.

Він хотів насамперед спокійно встати, одягтися й поснідати, а тоді вже обміркувати, що робити далі, бо бачив, що в ліжку нічого путнього не придумас. Грегор згадав, що не раз уже, прокидаючись уранці, відчував якийсь легенький біль, певне, від того, що незручно лежав, однак, коли вставав, усе миналося, тож він і тепер з нетерпінням чекав, що і сьогоднішні химери поволі минуться. А що зміна голосу — то тільки ознака сильної застуди, фахової хвороби комівояжерів, він нітрохи не сумнівався. Скинути ковдру було легко: трохи надувся, і вона впала сама. А вже далі пішло важче, надто через те, що він став такий неймовірно широкий. Щоб підвестися, потрібні були руки і ноги, а Грегор мав натомість лише багато лапок, які безперестанку рухались і з якими він узагалі не міг упоратись. Коли Грегор хотів якусь зігнути, вона випростовувалась, а як, нарешті, йому таки щастило домогтися свого, інші, полишені самі на себе, тим часом прудко, судомно ворушилися. "Не треба тільки марно вилежуватися", — ска зав собі Грегор.

Спочатку він хотів зсадити з ліжка нижню частину свого тіла, але ця нижня частина, яку він взагалі ще не бачив і не мав про неї жодного уявлення, виявилася найнерухомішою. Він пробував кілька разів, і все марно, а коли, нарешті, майже розлютившись, з усієї сили закинув низ, то погано розрахував і з розгону вдарився об бильце. Різкий біль показав Грегорові, що якраз нижня частина його тіла зараз, певно, і найчутливіша.

Тоді він спробував почати зверху і обережно обернув голову до краю ліжка. Це йому легко вдалося, і все тіло, хоч яке було широке й важке, повільно посунулось за головою. Та коли голова вже повисла в повітрі, Грегор злякався, що, як і далі так буде сунутись, то врешті впаде і хіба тільки дивом не поранить голови. А саме тепер він нізащо не повинен був знепритомніти; краще вже лишитись у ліжку. І Грегор пересунувся назад. Однак, відпочиваючи після напруження і безпорадно дивлячись на свої лапки, які метлялися ще швидше й безладніше, він знову сказав собі, що не можна далі залишатися в постелі, а, якщо тільки є хоч найменша надія, найрозумніше буде пожертвувати всім, аби лиш звільнитися від ліжка. Але водночас він не забував нагадувати собі, що набагато краще ще і ще раз усе обміркувати, аніж чинити щось зопалу.

У такі хвилини він якомога пильніше дивився у вікно, проте, на жаль, у ранковому тумані, що заховав навіть протилежний бік вузької вулиці, не можна було набратися бадьорості та впевненості. "Уже сьома година, — сказав він сам собі, коли знову почувся дзвін будильника, — уже сьома година, а туман все ще стоїть". І декілька секунд він полежав спокійно, ледь дихаючи, немов чекав від повної тиші повернення дійсних і природніх обставин.

Потім він сказав собі: "Перед тим, як проб'є чверть на восьму, я повинен за всяку ціну остаточно залишити ліжко. Власне, на той час із контори вже прийдуть запитати про мене, бо контора відчиняється раніше сьомої". І він заходився виштовхуватися з ліжка, розгойдуючи тулуб рівномірно по всій його довжині. Якби він упав із ліжка, то, очевидно, не пошкодив би голову, різко піднявши її під час падіння. Спина ж видавалася достатньо твердою; при падінні на килим з нею, очевидно, нічого не могло статися. Більше всього хвилювала його думка про те, що тіло його впаде з гуркотом і це викличе за дверима якщо не жах, то, в усякому разі, тривогу. І все ж на це слід було зважитись.

Коли Грегор уже наполовину завис над краєм ліжка — новий спосіб був схожий скоріше на гру, ніж на обтяжливий труд, слід було тільки рвучко розгойдуватися, — він подумав, як би було все просто, коли б йому допомогли. Двох сильних чоловіків — він подумав про батька й слуг — було б достатньо; їм довелося б, тільки засунувши руки під випуклу його спину, зняти його з ліжка, а потім, нагнувшись зі своєю ношею, зачекати, доки він обережно перевернеться на підлозі, де його ніжки отримали б, слід думати, якийсь смисл. Але навіть якби двері не були зачинені, невже б дійсно довелося покликати когось на допомогу? Незважаючи на свою біду, він усміхнувся при цій думці.

Грегор ледве зберігав рівновагу при сильних порухах і вже ось-ось повинен був остаточно відважитися на падіння, коли з передпокою донісся дзвінок.

Габріель Гарсія Маркес

«Сто років самотності»

(уривок)

Колись, через багато років, полковник Ауреліано Буендіа, стоячи біля стіни перед загоном, що мав розстріляти його, згадає той давній вечір, коли батько взяв його з собою подивитися на лід. Макондо було тоді ще невеличким селом на якісь два десятки ліплянок із глини та бамбука на березі річки, що стрімко несла свої чисті води ложем з відполірованих каменюк, білих та здоровенних, мов доісторичні яйця. Світ був іще такий незвіданий, що багатьом речам бракувало назв і на них доводилося просто вказувати пальцем. Щороку в березні край села напинало свої халабуди обірване циганське плем'я і під пронизливі звуки свищиків та гуркіт бубонів оповіщало всіх про нові наукові відкриття. Першого разу вони принесли з собою магніт. Огрядний циган з дикою бородою і тонкими, скарлюченими, мов пташині лапки, пальцями, котрий назвався Мелькіадесом, приголомшив усіх, показавши оте, як він сам сказав, восьме чудо світу, створене вченими алхіміками Македонії. Він ходив від хатини до хатини, тримаючи в руках два металеві бруски, і люди, переймаючись жахом, бачили, як казанки, тази, обценьки та жаровні підхоплювалися зі своїх місць, а цвяхи й шурупи відчайдушно силкувалися видертись із дощок, які аж тріщали від їхніх зусиль. Загублені хтозна-коли речі з'являлися раптом саме там, де їх доти найбільше шукали, і безладним гуртом волоклися за чарівними брусками Мелькіадеса. "Речі теж по-своєму живі, — з різким акцентом проголошував циган, — треба тільки вміти розбудити їхню душу". Хосе Аркадіо Буендіа, чия буйна уява сягала не тільки далі спроможностей творчого генія природи, а й ген за межі чудес і чарів, подумав собі, що це досі пусте наукове відкриття можна використати для добування золота із земних надр. Мелькіадес, чесна людина, застеріг його: "Для цього магніт не годиться". Але Хосе Аркадіо Буендіа тоді ще не вірив у чесність циган, тож віддав за магнітні бруски мула й кількох козенят. Урсула Ігуаран, його дружина, яка розраховувала на цю худібку, щоб хоч трохи підняти занепалий добробут родини, марно намагалася відрадити його. "Невдовзі у нас буде стільки золота — хоч підлогу мости", — відповідав їй чоловік. Кілька місяців він уперто намагався справдити свою обіцянку. П'ядь за п'яддю обстежував усі околиці, ба навіть річкове дно, носячи з собою оті два залізні бруски й знай голосно вигукуючи закляття, що його навчив Мелькіадес. Однак єдине, що йому поталанило видобути з-під землі, — це геть укритий іржею обладунок п'ятнадцятого сторіччя, який при ударі гучно відлунював ізсередини, мов великий сухий гарбуз, наповнений камінцями. Коли Хосе Аркадіо Буендіа та четверо односельців, що супроводили його в цій експедиції, врешті розібрали

обладунок, то знайшли всередині скам'янілий кістяк, а в нього на шії — мідний медальйон з пасмом жіночого волосся.

У березні цигани прийшли знову. Цього разу вони принесли з собою підзорну трубу, а також лінзу з добрий бубон завбільшки й оголосили, що це останні винаходи амстердамських євреїв. Трубу вони поставили перед шатром, а в найдальшому кінці вулиці посадовили циганку. За п'ять реалів можна було заглянути в трубу й побачити циганку ніби на досяг руки. "Наука знищила відстані, — проголошував Мелькіадес. — Незабаром, не виходячи з дому, можна буде бачити все, що діється будь-де в світі". А потім якось у обідню пору цигани показали незвичайне видовище з допомогою велетенської лінзи: поклали посеред вулиці оберемок сухої трави й, навівши на неї лінзою сонячні промені, підпалили. Хосе Аркадіо Буендіа, який іще не заспокоївся гаразд після невдачі з магнітами, миттю загорівся ідеєю застосувати цей винахід як бойову зброю. Мелькіадес і цього разу намагався відраяти його. Однак зрештою погодився обміняти лінзу на два магнітні бруски та ще три золоті монети. Урсула гірко плакала. Адже ці гроші було взято зі скриньки з старовинними дублонами, що їх Урсулін батько назбирав за все своє життя у злиднях, — вона тримала золото під ліжком, дожидаючи нагоди вкласти у справді прибуткове діло. Хосе Аркадіо Буендіа і не думав її втішати — він поринув з головою в свої випробування нової зброї й провадив досліди з самозреченням справжнього вченого, ба навіть ризикуючи власним життям. Намагаючись довести, що лінзу можна успішно застосувати проти ворожого війська, він підставив під сфокусований пучок сонячних променів своє тіло й дістав опіки, які перетворились на виразки й довго не гоїлися. Він уже був би підпалив і власний будинок, якби проти цього рішуче, не виступила дружина, вкрай налякана таким небезпечним наміром. Чимало годин провів у своїй кімнаті Хосе Аркадіо Буендіа, обмірковуючи стратегічні можливості найновішої зброї, і навіть написав посібник щодо її застосування — з гідною подиву ясністю викладу й непереборною силою аргументації. Цей посібник разом із доданими до нього численними описами проведених дослідів і кількома аркушами пояснювальних креслень було надіслано властям через гінця, який перейшов гірський хребет, блукав серед непрохідних боліт, плив бурхливими річками, зазнавав постійної небезпеки бути розірваним дикими звірами, померти від туги чи загинути від чуми, аж поки добувся до поштового тракту. Хоча дістатися до столиці за тих часів було майже неможливо, Хосе Аркадіо Буендіа обіцяв вирушити в дорогу на перший виклик властей, щоб показати воєначальникам наочно, як діє його винахід, ба навіть особисто навчити їх складного мистецтва сонячної війни. Кілька років він чекав відповіді. Врешті, стомившись від чекання, поскаржився Мелькіадесові на нову невдачу, і тоді циган у найпереконливіший спосіб довів йому свою чесність: забрав лінзу, повернув дублони та ще й подарував кілька португальських мореплавних карт і різні навігаційні прилади. Мелькіадес власноруч написав стислий виклад праць ченця Германа і залишив його Хосе Аркадіо Буендіа, щоб той навчився послуговуватись астролібією, бусоллю й секстантом. Довгі місяці дощової

пори Хосе Аркадіо Буендіа просидів, зачинившись у маленькій кімнатці, що її він сам обладнав у глибині будинку й де ніхто не заважав його дослідом. Геть занедбавши свої домашні обов'язки, він ціліснічкі ночі проводив на подвір'ї, спостерігаючи за рухом зірок, а якогось дня мало не зазнав сонячного удару, намагаючись знайти точний спосіб, як визначати зеніт. Коли він навчився досконало послуговуватися приладами, то склав собі таке точне уявлення про простір, що міг тепер плавати незнайомими морями, навідуватись на незаселені землі й зав'язувати взаємини з дивовижними істотами, не виходячи зі свого кабінету. Саме тоді він набув звички розмовляти сам із собою, гуляючи оселею й не звертаючи ні на кого уваги, тимчасом як Урсула й діти гнули спини в полі, пораючись коло бананів і маланги, маніоку і ямсу, ауйями й баклажанів. Та невдовзі його бурхлива діяльність зненацька урвалась і її заступив якийсь чудний стан. Кілька днів він був ніби зачарований, знай щось стиха бурмотів, роблячи дивні здогади, й аж сам собі не йняв віри, що до такого додумався. І врешті, одного грудневого дня, у вівторок, за обідом, нараз відкинув усі свої болючі сумніви. До кінця своїх днів пам'ятатимуть діти, з яким урочистим, ба навіть величним виглядом їхній батько сів на чільне місце за столом і, тремтячи, немов від пропасниці, змучений довгим неспанням та збудженою уявою, оголосив їм своє відкриття:

— Земля кругла, як помаранча.

Урсулі ввірвався терпець.

— Якщо ти маєш от-от здуріти, то дурій сам, — закричала вона. — Але не смій забивати дітям голови циганськими вигадками.

Хосе Аркадіо Буендіа залишався незворушним і не дав себе залякати, коли дружина, знавіснівши в нападі гніву, брязнула об підлогу астролябією. Він змайстрував собі нову, зібрав у своїй кімнатці всіх чоловіків села і довів їм, посилаючись на теорії, яких ніхто з присутніх так і не второпав, що коли плисти на схід, то врешті повернешся до місця, з якого вплив. Всі односельці не мали жодного сумніву, що Хосе Аркадіо Буендіа схибнувся, та ось з'явився Мелькіадес і все поставив на свої місця. Він привселюдно уславив розум цього чоловіка, котрий шляхом самих тільки астрономічних спостережень дійшов теоретичного висновку, давно підтвердженого практикою, хоча ще й не відомого жителям Макондо, і на знак свого захоплення зробив Хосе Аркадіо Буендіа подарунок, якому випало справити вирішальний вплив на подальшу долю села: це було устаткування для астрономічної лабораторії.

На той час Мелькіадес напрочуд швидко постарів. Коли він уперше з'явився в селі, то видавався ровесником Хосе Аркадіо Буендіа. Однак той усе ще зберігав свою незвичайну силу, — йому було за іграшки звалити коня, вхопивши його за вуха, — тимчасом як цигана неначе роз'їдала зсередини якась чіпка недуга. Насправді то був наслідок багатьох і до того ж рідкісних хвороб, які він часто підхоплював, безперестану блукаючи по світу. Як він сам розповів Хосе Аркадіо Буендіа, допомагаючи тому обладнувати лабораторію, смерть усюди ходить за ним, наступаючи йому на п'яти, однак

усе ще не наважується доклати його. Він спромігся вирятуватись із усіх лих і катастроф, які терзали людство. Зостався живий, перехворівши пелагрою в Персії, цингою на Малайському архіпелазі, проказою в Олександрії, бері-бері в Японії, бубонною чумою на Мадагаскарі, пережив землетрус на Сицилії та корабельну аварію в Магеллановій протоці, де загинуло безліч людей. Цей дивовижний індивід, який запевняв, ніби йому відомі таємниці Нострадамуса^[1], був похмурим на вигляд чоловіком, оповитим невеселою славою, чиї азійські очі ніби бачили зворотний бік усіх речей. Він носив велике чорне сомбреро, з широкими, мов розгорнені воронові крила, крисами, і оксамитовий жилет, укритий патиною віковичної плісняви. Та, попри всю свою неосяжну мудрість і ореол таємничості, Мелькіадес був створений з людської плоті, вага якої тримала його при землі, у вічному полоні великих і малих прикрощів та клопотів повсякденного життя. Він скаржився на старечі немочі, страждав через дрібні грошові напасті і вже віддавна перестав сміятися, бо від цинги в нього повипадали всі зуби.

Хосе Аркадіо Буендіа вважав, що саме в той задушливий полудень, коли Мелькіадес розкрив йому свої таємниці, і народилась їхня велика дружба. Дітей вразили фантастичні розповіді цигана. Ауреліано, котрому було тоді щонайбільше п'ять років, на все життя запам'ятає, як той сидів перед ними, чітко вирізняючись на тлі сліпучого прямокутника вікна; його низький, подібний до органних звуків голос ніби осявав найтемніші закутки уяви, а його скронями спливав піт, мов розтоплений спекою жир. Хосе Аркадіо, старший брат Ауреліано, розповість про цей чудовий образ усім своїм нащадкам. На Урсулу, навпаки, відвідини цигана справили найгірше враження: вона зайшла до кімнати саме тієї миті, коли Мелькіадес ненароком розбив слоїк із сулемою.

— Це запах диявола, — мовила вона.

— Та що ви, — заперечив Мелькіадес. — Адже відомо, що від диявола тхне сіркою, а тут тільки трошки сулеми.

І таким самим повчальним тоном він прочитав цілу наукову лекцію про диявольські властивості цинобри. Та Урсула не схотіла слухати і повела дітей молитися. Віднині цей їдкий запах назавжди буде пов'язаний в її спогадах з Мелькіадесом.

Примітивна лабораторія складалась, — якщо не рахувати численних каструль, ліжок, реторт, фільтрів і сит, — із звичайного горна, скляної колби з довгою тонкою шийкою — подоби філософського яйця, та дистиллятора, спорудженого самими циганами за новітніми описами перегонного куба з трьома відводами, яким послуговувалась Юдейська Марія^[2]. Крім усіх цих речей, Мелькіадес іще дав Хосе Аркадіо Буендіа зразки семи металів, які відповідали семи планетам, формули Мойсея й Зосими для подвоєння кількості золота, а також нотатки й креслення з царини великого магістерію, за допомогою яких той, хто зуміє витлумачити їх, зможе виготовити філософський камінь. Спокушений простотою формул подвоєння золота, Хосе Аркадіо Буендіа кілька тижнів улещував Урсулу, щоб вона дозволила йому взяти ще трохи старовинних монет із скриньки й збільшити їх у стільки

разів, на скільки частин удасться розділити ртуть. Урсула, як завжди, поступилася перед несхитною наполегливістю чоловіка. Хосе Аркадіо Буендіа вкинув тридцять дублонів у каструлю і розтопив їх разом з аурипігментом, мідними стружками, ртуттю й свинцем. Потому вилив цю суміш у казанок із рициновою олією і кип'ятив на сильному вогні доти, доки утворився густий смердючий сироп, більше схожий на звичайнісіньку патоку, аніж на подвоєне золото. Після відчайдушних і ризикованих спроб дистиляції, переплавлення з сімома планетарними металами, обробки герметичною ртуттю й купоросом, повторного кип'ятіння в свинячому смальці — оскільки не було редькової олії — від коштовної Урсулиної спадщини залишилися самі тільки горілі вишкварки, що їх було годі відшкребти від дна казанка.

Коли цигани вернулись, Урсула вже підбила проти них усе село. Та цікавість здолала страх — цього разу цигани пройшли вулицею під оглушливий шум найрозмаїтіших музичних інструментів, а їхній оповісник оголошував, що буде показано найвизначніше відкриття назіанзців^[3]. І люди посунули до циганського шатра, де, заплативши по одному сентаво за вхід, побачили Мелькіадеса, але вже помолоділого, здорового, без зморщок, з новими блискучими зубами. Ті, що запам'ятали його беззубі, понівечені цингою ясна, запалі щоки та поморщені губи, вжахнулись, вздрівши незаперечний доказ надприродної могутності цигана. Жах перейшов у паніку, коли Мелькіадес вийняв із рота цілісінькі здорові зуби разом з яснами і, на якусь коротку мить знов перетворившись у всіма раніше знаного старезного діда, показав їх глядачам, а тоді вставив назад і всміхнувся — в повному розквіті своєї відновленої молодості. Навіть сам Хосе Аркадіо Буендіа спершу був подумав, що Мелькіадес переступив визначену людині межу пізнання, але коли циган віч-на-віч пояснив йому, як зроблено вставні зуби, то Буендіа відчув велику полегкість і посміявся від усієї душі. Ця річ видалась йому такою простою й такою незвичайною водночас, що вже назавтра він геть утратив будь-який інтерес до своїх дослідів з алхімії, засмутився, став невчасно їсти й з ранку до вечора тинявся без діла по господі. "В світі відбуваються неймовірні речі, — скаржився він Урсулі. — Зовсім поряд, по той бік річки, є безліч найрізноманітніших чарівних пристроїв, а ми тут і далі животіємо, як останні невігласи". Ті, хто знав його з часів заснування Макондо, дивувались, як він змінився під впливом Мелькіадеса.

На початку Хосе Аркадіо Буендіа, мов той молодий патріарх, давав поради, як сіяти, виховувати дітей, вирощувати худобу й допомагав кожному, не цураючись фізичної праці, аби тільки гарно йшли справи в громаді. А що тоді господа Буендіа була найкраща в селі, то й інші намагались устаткувати свої на її образ і подобу. Будинок мав велику світлу кімнату, їдальню у вигляді тераси, прикрашену вазонами з яскравими квітами, дві спальні, в патію красувався велетенський каштан, поряд розкинулося старанно оброблене поле, стояла обора для худоби, де в мирі й

злагоді жили кози, свині та кури. І лише бойових півнів не тримали ні в цьому господарстві, ні в усьому селі.

Урсула була до пари своєму роботящому чоловікові. Ця діяльна, розважлива дрібненька жіночка з міцними нервами, яка навряд чи бодай раз заспівала за все своє життя, здавалося, була з раннього рання й до пізньої ночі відразу в усіх місцях, всюди супроводжувана легким шурхотом своїх накрохмалених спідниць із голландського полотна. Завдяки Урсулі долівка, небілені глиняні стіни та незграбні саморобні меблі завжди були охайні, а від старих скринь, де зберігалась одежа, линув слабкий запах альбааки.

Хосе Аркадіо Буендіа, найбільш тямущий чоловік у цьому селі, порадив розташувати будинки в такий спосіб, щоб кожному з сусідів було зручно ходити по воду до річки, і так розумно розпланував вулиці, що у спекотну пору дня кожній оселі діставалась однакова кількість сонячного проміння. Тож уже за кілька років Макондо стало найчистішим і найвпорядкованішим селищем з усіх тих, які були відомі трьом сотням його жителів. Це було справді щасливе селище, де доти нікому не переступило за тридцять і де ще ніхто не помер.

Від самого заснування села Хосе Аркадіо Буендіа почав виготовляти сильця та клітки. І незабаром заселив іволгами, канарками, бджолоїдами й вільшанками не тільки свою власну, а й решту осель. Безперервні концерти сили-силенної розмаїтого птаства стали такі оглушливі, що Урсула заліплювала собі вуха воском, боячись збожеволіти. Коли вперше з'явилося плем'я Мелькіадеса й почало продавати скляні кульки від головного болю, люди неабияк здивувались, як то цигани спромоглися знайти їхнє маленьке село, загублене серед просторів широчезної, досить-таки заболоченої долини, і цигани пояснили, що просто йшли на пташиний спів.

Та потяг до діяльності задля громадського добра тривав у Хосе Аркадіо Буендіа недовго, поступившись місцем магнітній лихоманці, астрономічним дослідженням, мріям про добування золота і бажанню пізнати чудеса світу. Спершу такий заповзятливий і охайний, Хосе Аркадіо Буендіа помалу набув вигляду ледацюги: одягався абияк, заріс бородою, що її Урсула ледь спромагалася сьак-так підчикрижити кухонним ножом. Багато хто вважав, що він утратив розум, ставши жертвою якихсь чарів. Та навіть найбільш переконані в його безумстві кинули своє діло й родину і пішли за ним, коли він, завдавши на спину мішок із ручним знаряддям, попросив громаду допомогти йому прокласти стежку з Макондо в край великих відкриттів.

Хосе Аркадіо Буендіа зовсім не знав географії околу. Знав тільки, що на сході здіймається неприступний гірський кряж, а далі, по той бік гір, лежить старовинне місто Ріоача, де колись у давнину — як розповідав його дід, перший Ауреліано Буендіа, — сер Френсіс Дрейк^[4] розважався, стріляючи з гармат по кайманах, яких потім за його наказом латали, набивали соломною й відправляли в дарунок королеві Єлизаветі. Замолоду Хосе Аркадіо Буендіа та інші чоловіки — всі зі своїми жінками, дітьми, худобою й усіляким добром — перейшли цей кряж у пошуках виходу до моря та, зрештою, проблукавши два роки й два місяці, відмовилися від свого наміру і,

щоб не повертатися назад, заснували Макондо. Через це дорога на схід його не цікавила, бо вела тільки в минуле. На півдні розкинулись болота, вкриті віковичним зеленим покривалом, і велика, мов світ, долина, яка, за свідченням циган, не мала кінця-краю. На заході долина переходила в безмежний водний обшир, де жили китоподібні істоти з ніжною шкірою, головою й торсом жінки; чарами своїх неймовірних грудей вони приводили до згуби мореплавців. Цигани пливли тими водами майже півроку, перше ніж дістались до смуги твердої землі, якою проходили поштові мули. За розрахунками Хосе Аркадіо Буендіа, увійти в спілкування з цивілізованим світом можна було тільки прямуючи на північ. Тож він забезпечив лопатами, мотиками, мачете та мисливською зброєю чоловіків, котрі разом з ним заснували Макондо, поклав у торбу свої навігаційні прилади та карти й відважно вирушив у цей ризикований похід.

У перші дні вони не зустріли якихось значних перешкод. Спустилися кам'янистим берегом річки до місця, де кілька років перед тим знайшли старовинний обладунок, і стежкою між дикими помаранчевими деревами вступили до лісу. Наприкінці першого тижня вони вполювали оленя, засмажили його, але постановили з'їсти тільки половину, а решту засолити й лишити на наступні дні. Цим застережним заходом вони хотіли відсунути той час, коли знов доведеться харчуватися папугами, чиє синє м'ясо дуже відгонить мускусом. Понад десять днів вони зовсім не бачили сонячного світла. Ґрунт зробився вологий і м'який, як вулканічний попіл, рослинність ставала чимраз непролазніша, а крики птахів і пересварка мавп чулись усе далі й далі — здавалося, ніби світ навіки поринув у тяжкий сум. Супутників Хосе Аркадіо Буендіа почали обсідати якісь невиразні прадавні спогади, коли вони опинились у цьому світі вологи й німої тиші, подібному до раю перед первородним гріхом: тут чоботи провалювались у глибокі ковбані, повні маслянистої паруючої рідоти, а мачете розрубували криваві ірисси та золотавих саламандр.

Харукі Муракамі

«Норвезький ліс»

(уривок)

Було мені тоді 37 років, сидів я в пасажирському кріслі Боїнга 747. Величезний літак знизив висоту, пронизавши товстенні дощові хмари, і намагався зайти на посадку.

Холодний листопадовий дощ намочив землю, пофарбувавши її в темні тони, і техперсонал у дощових накидках, прапори, що тремтять, на будівлі аеропорту, яка підноситься, наче гола скеля, рекламні плакати БМВ та інші предмети мали вигляд композиції в стилі фландрійського живопису. “О, знову Німеччина, чи що?” – подумав я.

Щойно літак приземлився, згасли написи “Не палити”, і з бортових репродукторів полилася неголосна музика. Якийсь оркестр душевно виконував бітлівський “Nowegian Wood”. Як завжди, від цієї мелодії в мене запаморочилося в голові. Утім, ні, всередині моєї голови все запаморочилося і замиготіло з такою силою, як ніколи раніше.

Мені здалося, що моя голова зараз вибухне, і я весь стиснувся і застиг, не ворущачись, обхопивши руками голову. Незабаром до мене підійшла стюардеса-німкеня і запитала англійською, що зі мною. Я відповів, що все нормально, просто невелике запаморочення.

– З вами справді все гаразд?

– Усе нормально, дякую.

Стюардеса пішла, життєрадісно посміхаючись, музика змінилася на тему Біллі Джоела.

Я підняв голову і, дивлячись на темні хмари в небі над Північним морем, задумався про ті багато речей, які втратив за своє життя. Втрачений час, померлі або загублені з поля зору люди, спогади про те, чого не повернути.

Літак остаточно загальмував, люди відстебнули ремені безпеки й почали діставати багаж та одяг із полиць, а я все ще був там, посеред того поля. Я відчував запах трави, шкірою відчував подих вітерця, чув спів птахів. Це була осінь 1969 року, мені ось-ось мало виповнитися 20 років.

Та ж стюардеса підійшла знову і присіла поруч зі мною, запитуючи, чи краще мені тепер.

– Уже все гаразд, дякую. Просто стало самотньо, знаєте. (It’s all right now, thank you. I only felt lonely, you know.)

Я посміхнувся.

– Що ж, зі мною теж так буває іноді. Я розумію, про що ви. (Well, I feel the same way same thing, once in a while. I know what you mean.)

Сказавши так, вона піднялася, хитаючи головою, і весело посміхнулася.

– Бажаю вам приємної подорожі. до побачення! (Сподіваюся, у вас буде приємна подорож. Auf Wiedersehen!)

Я теж сказав:

– Ауф відерзейн!

Навіть тепер, через 18 років, я можу абсолютно ясно уявити собі те поле. Гори, з яких кілька днів дощ, що лив, змив пил, який накопичився за літо, вдягнулися глибокою свіжою синявою, жовтневий вітерець злегка ворухив листя міскантусу, довгі хмари висіли в ясному синьому небі, наче снігові кучугури. Небо було високим-високим, до різи в очах. Вітерець перебіг поле, злегка розметав волосся дівчини і втік у гайок.

Шелестіло листя дерев, вдалині чути було гавкіт собаки. Точно неясний і ледве чутний плач, що лунав немов із-за дверей в інший світ. Більше ніяких звуків не було. Більше жодних звуків нашим вухам не було чути.

Жодна людина нам не зустрілася. Тільки дві червоні пташки злетіли посеред поля, немов злякавшись чогось, і в очі впадали лише їхні силуети, що неслися в гайок. Поки ми йшли, Наоко розповіла мені історію про колодязь.

Усе-таки дивна річ – пам'ять. Реально перебуваючи там, я й уваги майже на ці картини не звертав. Не відчував я особливих вражень від пейзажу і вже тим паче ніяк не думав, що пам'ятатиму його так ясно через 18 років. Відверто кажучи, тоді мені всі ці пейзажі були байдужі.

Я думав про себе, думав про прекрасну дівчину, яка крокувала тоді поруч зі мною, думав про нас із нею. І знову про себе. У той час куди не подивишся, що не відчуєш, про що не подумаєш, у підсумку все, як бумеранг, поверталось до самого себе, такий це був вік.

І ще я був закоханий. Це кохання затягувало мене в моторошні нетрі. Було зовсім не до оточуючих мене красот природи.

Однак зараз перше, що спливає в мене в голові, це поле. Запах трави, вітерець, що дихає прохолодою, гірський хребет, гавкіт собаки. Дуже-дуже ясно. Так ясно, що здається, руку простягни, і все це можна помацати.

Однак образ людини на цьому тлі не видно. Нікого немає. І її теж немає. Я думаю, куди ж це ми поділися? Як так може бути? Вона, яка стільки тоді для мене значила, і я, і мій світ – куди це все поділося?

Так, зараз я навіть обличчя її ось так просто згадати не можу. Усе, що залишилося в моїй пам'яті – пейзаж, на якому й тіні людини немає.

Звісно, якщо трошки пригадати, можна й обличчя її пригадати. Маленькі холодні руки, акуратно зачесане пряме волосся, ніжна кругла мочка вуха, маленька чорна родимка просто під нею, стильне пальто з верблюжої вовни, яке вона часто одягала взимку, звичка завжди дивитися в обличчя співрозмовникові, запитуючи його про щось, інколи чомусь тремтливий голос (інколи здавалося просто, наче вона щось промовляє, стоячи у сильний вітер на вершині пагорба), якщо позбирати всі ці образи, то раптом природнім чином спливає її обличчя.

Спочатку збоку. Це тому, напевно, що ми завжди ходили з нею поруч. Тому я завжди і згадую, який вигляд її обличчя мало збоку.

Потім як вона посміхається, дивлячись на мене, починає говорити, трохи схиливши голову, дивиться мені в очі. Зовсім як якби намагалася відшукати десь у річці тінь маленької рибки, що пропливає там, розсікаючи прозору воду, маленької рибки.

Однак перш ніж її обличчя ось так спливе в моїй пам'яті, минає якийсь час. І в міру того, як минають роки, цього часу потрібно все більше і більше. Сумно, але факт.

Спершу воно згадувалося секунд за п'ять, потім стало йти десять, тридцять секунд, потім одна хвилина. Цей час стає все довшим і довшим, як тіні до вечора. І врешті-решт її вигляд буде поглинений мороком.

Вірно. Безумовно, мої спогади віддаляються від того місця, де вона стояла. Точно я віддаляюся від того місця, де колись стояв сам. І тільки пейзаж, тільки ця картина жовтневого поля раз по раз спливає в моїй пам'яті, наче кадр із кінофільму. І цей пейзаж завдає ударів по якомусь куточку моєї голови.

Гей, ти вставати збираєшся? Я все ще тут. Вставай! Встань і подумай! Про причину, через яку я ще тут. Болю немає. Болю зовсім немає. Кожен удар викликає тільки нічого не значущий звук. І навіть цей звук коли-небудь зникне. Як зникло все інше.

Але тут, у літаку авіакомпанії “Люфтганза” в гамбурзькому аеропорту удари в моїй голові звучать як ніколи довго, як ніколи сильно. “Вставай, думай!”

Ось тому-то я ці рядки і пишу. Тому що я така людина – поки все на папері не розпишу, не зможу розібратися до кінця.

Про що ж вона тоді розповідала?

Точно. Вона розповідала про колодязь у полі. Невідомо, чи був такий колодязь насправді. Можливо, це був образ або символ, що існував лише в ній самій – як і безліч речей, які вона в ті похмурі дні витягала, немов нитку, зі своєї голови.

Однак відтоді, як вона розповіла мені про цей колодязь, я не міг уже уявити собі поле без нього. Образ цього колодязя, який я на власні очі й не бачив, виразно присутній у тій картині в мене в голові, як невіддільна її частина.

Я можу дуже детально описати, який вигляд має цей колодязь. Він розташований точно на кордоні, де поле переходить у гайок. Трави надійно вкривають зяючу в землі темну дірку приблизно метрового діаметру. Навколо неї немає ні дерев'яного зрубу, ні кам'яної огорожі. Тільки діра роззявила свій зів.

Камені по краях стали білястими від дощів, усюди щілини, що йдуть углиб. Видно, як маленька зелена ящірка прослизає в таку щілину між камінням. Скільки не дивись вниз, нахилившись над дірою, більше нічого не побачиш.

Єдине, що мені відомо, це що колодязь цей жахливо глибокий. Уявити собі не можна, який він глибокий. І всередині цієї діри темрява – немов спресована з усієї темряви на Землі – її там битком набито.

– Він глибокий – по-справжньому глибокий, – сказала вона, старанно добираючи слова.

Вона іноді так говорила. Дуже повільно, підбираючи точніші вирази.

– По-справжньому глибокий. Але ніхто не знає, де він розташований. Однак точно відомо, що він десь у цьому полі.

Сказавши це, вона засунула руки в кишені пальта і посміхнулася, дивлячись мені в обличчя, точно кажучи: “Чесне слово!”

– Якщо це правда, це ж страх як небезпечно. Десь є глибокий колодязь. Але ніхто не знає, де це... Тоді що ж буде, якщо в нього впасти?

– Тоді вже нічого не зробиш. Ф’юїти – бум. І все, кінець.

– Хіба так буває насправді?

– Іноді буває. Раз на два роки або на три... Пропадає людина, і скільки не шукай – нема її. Тоді люди місцеві так і кажуть. У колодязь у полі впав, мовляв.

– Не дуже-то веселенька смерть, напевно.

– Смерть жахлива! – сказала вона і струсила аркуш, що прилип до її пальта. – Добре ще, якщо просто шию зламав та й помер одразу, а от якщо тільки ногу, там, підвернув, тоді погано. Скільки не кричи, ніхто тебе не почує, жодної надії немає, що тебе знайдуть. З усіх боків мокриці та павуки копошаться, кістки людей, що там померли, валяються, темрява... І вгорі над головою, напевно, коло світла, прямо як зимовий місяць. Так там один і помираєш потихеньку.

– Тільки подумаєш – мурашки по шкірі. Знайшли б його та парканом обнесли.

– Так ніхто його знайти не може. Але з ходженої стежки сходити не можна.

– Ось уже справді.

Вона вийняла ліву руку з кишені і взялася нею за мою руку.

– Але нічого страшного. Ти не хвилюйся. Навіть якщо ти тут вночі блукатимеш, ти ніколи в той колодязь не впадеш. І я теж ніколи туди не впаду, поки з тобою ось так разом ходжу.

– Ніколи?

– Ніколи.

– А ти звідки знаєш?

– Я знаю, просто знаю, і все. – сказала вона, міцно стиснувши мою руку.

Якийсь час ми йшли мовчки.

– Я точно знаю. Не через щось, а просто відчуваю. Ось зараз, наприклад, я з тобою йду, так? І мені анітрохи не страшно. Ніщо погане, ніщо темне мене заманити не намагається.

– Так все просто, виявляється. Просто треба завжди так робити – і все.

– Ти це – серйозно?

– Звичайно, серйозно!

Вона зупинилася. Потім втупилася мені в очі, поклавши руки мені на плечі. В її глибоких очах чорна рідка густота вимальовувала дивні вири. Ці два прекрасних ока деякий час дивилися вглиб мене. Раптово вона піднялася навшпиньки і злегка притулилася до моєї щоки своєю щокою. Це було так гаряче і здорово, що в мене на секунду перехопило подих.

– Дякую.

– Не за що.

– Правда, так рада, що ти так сказав, чесне слово. – сказала вона, сумно посміхаючись. – Але, на жаль, так не вийде.

– Чому?

– Тому що не вийде. Тому що це жорстоко. І це...

Перервавшись на півслові, вона деякий час просто йшла, нічого не кажучи. Знаючи, що в її голові зараз крутяться найрізноманітніші думки, я теж просто мовчки йшов поруч із нею.

Лише через якийсь час вона заговорила знову:

– Тому що це... неправильно. І для тебе, і для мене.

– Чому неправильно? – тихо запитав я.

– Ну як... Бо не може так бути, щоб хтось когось вічно захищав. Хіба ні? Наприклад, нехай ми з тобою одружилися. Тоді ти ходитимеш на роботу. Тоді хто буде мене захищати, коли ти на роботі? Або хто мене захищатиме, коли ти у відрядження поїдеш? Я, виходить, до самої смерті всюди з тобою маю ходити, так? Це недобре. Це навіть людськими стосунками назвати не можна. І потім, коли-небудь я тобі набридну, і ти мені скажеш: “та врешті-решт, я навіщо живу взагалі? Щоб тільки за цією жінкою доглядати, чи що?” Я так не хочу. Адже так моїх проблем не вирішити.

– Але це ж не на все життя. Закінчиться ж коли-небудь. Воно як скінчиться, ми тоді знову подумаємо. У сенсі, як тепер будемо жити. Може, тоді ти, Наоко, мені будеш допомагати, хто знає? Ми ж не так живемо, щоб дебет із кредитом сходився, як у бухгалтерії. Якщо тобі зараз конкретно моя допомога потрібна, ти мною користуєшся. Не так, чи що? Чому ти так усе ускладнюєш? Ти не напружуйся ось так. Напружуєшся, тому так тобі все і бачиться. А якщо розслабитися, усьому тілу легше стає.

– Чому ти так говориш? – запитала вона сухим голосом.

Почувши такий її голос, я зрозумів, що, здається, сказав щось зовсім не те.

– Чому? – запитала вона, нерухомо втупившись у землю під ногами. – Що якщо розслабитися, легше стає, я й сама якось знаю. Від таких слів нічого не легше. Зрозумів? Якщо я зараз розслаблюся, я на шматочки розсиплюся. Від самого початку я так жила, і зараз тільки так можу жити. Один раз розслаблюся – потім на місці не зможу повернутися. Розсиплюся на шматочки, і понесе мене куди-небудь. Чому ти не розумієш? Як ти можеш говорити, що мене захистиш, якщо цього не розумієш?

Я не смів сказати ні слова.

– Мені зараз набагато важче, ніж ти думаєш. Темно, холодно, страшно... Навіщо ти зі мною того разу переспав? Чому не залишив?

Ми крокували тихим-тихим сосновим лісом. На дорозі валялися померлі пізно влітку цикади, і вони похрускували під ногами. Ми повільно крокували сосновим лісом, дивлячись у землю, наче шукали щось.

– Вибач.

Вона взяла мене за руку. Потім кілька разів похитала головою.

– Я не хотіла тебе образити. Не думай серйозно про те, що я сказала. Справді, вибач. Просто я сама на себе розлютилася.

– Я поки що не вважаю, що по-справжньому тебе знаю. Я не дуже розумний, мені час потрібен, щоб щось зрозуміти. Але якщо час мені дати, я тебе зможу добре зрозуміти. Я тебе тоді краще за всіх на світі зрозуміти буду.

Там ми зупинилися і стали слухати тишу. Я носком черевика попинав мертвих цикад і опалу хвою, подивився на небо, що проглядало між соснових гілок. Вона дивилася кудись невидячими очима, сунувши руки в кишені пальта, занурившись у якісь роздуми.

– Слухай, Ватанабе. Ти мене кохаєш?

– Звичайно.

– Тоді виконаєш мої два прохання?

– Та хоч три!

Вона засміялася, помотала головою.

– Вистачить двох. двох достатньо. Перше, щоб ти зрозумів, що я тобі чесно вдячна за те, що ти ось так приїхав зі мною зустрітися. Дуже рада, і наче порятунок прийшов. навіть якщо воно здається не таким.

– Я ще буду приїжджати. А ще одна?

– Хочу, щоб ти мене неодмінно пам'ятав. Зможеш пам'ятати завжди-завжди, що я існувала і ось так із тобою поруч була?

– Звичайно, завжди буду пам'ятати, – відповів я.

Не кажучи ні слова, вона пішла попереду мене. Промені осіннього сонця, що пробиваються крізь гілки дерев, незграбно витанцювали на її спині.

Знову почувся гавкіт собаки, як здалося, набагато ближче, ніж незадовго до цього. Він піднявся на якесь узвишшя, вийшов із соснового лісу і швидким кроком пішов униз похилим спуском. Я покрокував за два-три кроки позаду неї.

– Іди сюди, раптом тут деє колодязь! – крикнув я, торкнувшись її спини.

Вона зупинилася і, усміхаючись, взяла мене за руку. І решту шляху ми йшли поруч.

– Чесно, ніколи-ніколи не забудеш? – тихо запитала вона майже пошепки.

– Завжди буду пам'ятати. Ні за що Наоко не забуду.

(Однак спогади, безумовно, кудись видаляються, тож багато чого я вже забув. Коли я ось так пишу, копаючись у своїй пам'яті, мене часом охоплює сильне занепокоєння. А що як я з пам'яті щось найголовніше

загубив, думаю я. Що якщо десь у моєму тілі є якесь місце, назовемо його, скажімо, задвірками моєї пам'яті, і важливі спогади там звалено до купи й перетворилися на невагомий пил?

Але як не крути, наразі це все, що в мене є. Пишу зараз ці рядки, міцно притискаючи до грудей ці ненадійні спогади, що вже потьмяніли й тьмяніють із кожною годиною, з таким почуттям, ніби оближую кістку. Немає жодного іншого способу стримати обіцянку, тільки так.

Давно вже, коли я був ще молодий, і ці спогади були куди яскравішими, кілька разів я намагався написати про неї. Але тоді не зміг написати жодного рядка. Я знав, що варто написати перший рядок, слідом піде писатися будь-що, як по маслу, але ось цей один рядок написати не міг, хоч скільки старався. Усе було занадто яскраво, і я не міг визначити, з чого треба почати. Ніби як занадто докладна карта часом через надлишок деталей виявляється марною.

Але тепер-то я знаю. Зрештою – як я думаю – у таку ненадійну посудину, як текст на папері, можна вкласти тільки ненадійні спогади або ненадійні думки.

І ще, чим нечіткішими стають у мені спогади про Наоко, тим, здається мені, глибше я починаю її розуміти. І те, чому вона благала мене: “Не забувай мене”, я тільки зараз, здається, розумію.

Вона-то, звичайно, знала. Вона знала, що коли-небудь спогади про неї померкнуть у мені. Тому й не могла вона не волати до мене.

“Ніколи-ніколи мене не забувай. Пам'ятай, що я була”.

Коли я думаю про це, мені стає нестерпно сумно. Тому що вона ж мене навіть не любила.

Альбер Камю

«Сторонній»

(уривок)

Частина перша I

Сьогодні не стало нені. А може, вчора, не знаю. З притулку надійшла телеграма: "Мати померла. Похорон завтра. Щиро співчуваємо". Не збагнеш. Можливо, і вчора.

Притулок для старих — у Маренго, від Алжіра вісімдесят кілометрів. Виїду о другій годині автобусом і ще завидна дістанусь туди. Отож ніч побуду при небіжчиці, а завтра ввечері назад. Я попрохав у хазяїна два дні відпустки, і він не міг мені відмовити — адже причина поважна. А все ж був якийсь невдоволений. Я навіть сказав йому: "Хіба я винен?" Він промовчав. Ще подумалось — даремно я так сказав. Мені, власне, нема чого перепрошувати. Скоріше б він мав висловити мені співчуття. Та, безумовно, він ще висловить — післязавтра, як побачить мене в жалобі. А зараз мама ніби й не вмерла ще. Після похорону, інша річ, усе стане ясно, тобто — офіційно визнано.

На автобус я сів о другій. Стояла спека. Перед тим я ще пообідав, як завжди, в ресторані, в Селеста. Там усі зажурилися моєю втратою, а Селест мовив: "Мати ж у вас одна". Коли я йшов, мене провели до порога. Памороки мені наче забило — трохи не забув, що треба зайти до Емманюеля позичити чорну краватку й жалобну пов'язку: він кілька місяців тому поховав дядька.

Мало не прогавив автобуса, довелося бігти. Певно, через хапливість, біганину, та ще через тряску в дорозі, сморід бензину, блищики світла на асфальті, від сліпучого сонця в небі мене зморило. Проспав майже до Маренго. А як прокинувся, то побачив — голова моя лежить на плечі в якогось солдата, мого сусіда. Він мені всміхнувся й спитав, чи я здалеку їду. Я буркнув "еге ж", розмовляти не хотілося.

Від села до притулку два кілометри. Пішов пішки. Хотів одразу побачити маму. Але сторож сказав — треба спершу зайти до директора. Довелося почекати трохи, директор був зайнятий. Увесь цей час сторож розважав мене базіканням, а потім я розмовляв з директором, він запросив мене до кабінету. Директор — низенький дідок з орденом Почесного легіону. Він подивився на мене ясними очима. Далі потиснув мені руку й довго не випускав, я й не знав уже, як її випручати. Він заглянув у якусь теку і сказав:

— Пані Мере о прожила у нас три роки. Ви були єдина її підпора.

Мені здалося — він за щось мені дорікає, і я заходився йому пояснювати. Але він урвав:

— Хлопче, вам зовсім не треба виправдуватися. Я переглянув особисту справу вашої матусі. Ви не могли утримувати її, а вона потребувала доглядальниці. Платня у вас більш ніж скромна. Зрештою, тут їй жилося незле.

Я сказав:

— Авжеж, пане директоре. А він ще додав:

— Бачте, у неї тут знайшлися друзі, однолітки. Вони мали спільні інтереси, що їх не поділяє ваше покоління. Ви молодий, і з вами вона б нудилася.

Він сказав правду. Поки неня жила вдома, вона цілі дні мовчала, тільки стежила за кожним моїм рухом. Перші дні в притулку часто плакала. Звикла до дому. А за кілька місяців вона б плакала, якби її забрали з притулку. Все залежить від звички. Може, тому я останній рік майже не відвідував матері. Та й шкода було марнувати на це неділю — не кажу вже про мороку бігти на автобусну зупинку, стояти в черзі за квитками й трястися дві години в автобусі.

Директор казав ще щось, та я майже не слухав. Потім він мовив:

— Я гадаю, ви хочете подивитися на небіжчицю. Я мовчки підвівся, і він повів мене до дверей. На сходах він пояснив:

— Ми маємо тут невеличкий морг, отож перенесли її туди. Щоб не хвилювати інших. Щоразу, як хтось у притулку помирає, решта самі не свої два-три дні. Тоді службовцям нелегко з ними ладнати.

Ми перейшли 'подвір'я, там було багато старих, вони гомоніли, збившись громадками. Коли ми їх минали, вони замовкали. А за спиною в нас гомін відновлювався. Таке враження, ніби лящали папуги. Біля дверей низенької споруди директор попрощався зі мною.

— Покидаю вас, пане Мерсо. Проте я до ваших послуг, ви завжди застанете мене в кабінеті. Похорон призначено на десяту годину ранку. Ми гадали, що таким чином ви зможете побути ніч біля небіжчиці. І ще одне: ваша матуся в розмовах зі своїми приятелями, здається, не раз висловлювала бажання, аби її поховали за церковним обрядом. Я віддав необхідні вказівки. Але хочу, щоб ви про це знали.

Я подякував. Мама, хоча й не була невіруюча, про Бога за життя не думала.

Заходжу. В приміщенні дуже світло, стіни побілені, дах скляний. Стоять стільці та дерев'яні підмостки. Посередині на підмостках — домовина з насунутим віком. На темних дошках, обмазаних морилкою, стирчали ще не загвинчені блискучі шрубики. Біля труни сиділа арабка в білому фартусі, з яскравою шовковою хусткою на голові.

Тут у мене над вухом озвався сторож. Певне, він біг, бо засапався. Він мовив, ледь затинаячись:

— Ми закрили домовину, але зараз зніму віко, щоб ви могли подивитися на покійницю.

Він уже підійшов до труни, але я зупинив його. Він спитав:

— Не хочете?

— Ні,— відповів я.

Він відступив, і мені стало ніяково, я відчув, що негоже було відмовлятися. Він пильно глянув на мене і спитав:

— Чому?

Спитав без найменшого докору, а наче з цікавості.

Я сказав:

— Сам не знаю.

Тоді він поскуб сивого вуса і мовив, не дивлячись на мене:

— Що ж, зрозуміло.

У нього були гарні блакитні очі і червоняста засмага. Він підсунув мені стільця, потім сів і сам, трохи позаду. Доглядальниця підвелася й рушила до дверей. І тоді сторож сказав мені:

— Це у неї шанкр.

Я не зрозумів, але, глянувши на жінку, побачив, що нижче очей у неї пов'язка. Там, де мав бути ніс, марля лежала зовсім плескاته. Обличчя не було — лише біла пов'язка.

Коли жінка вийшла, сторож мовив.

— Покидаю вас самого.

Не знаю вже, який жест я зробив, але сторож усе не йшов. Його присутність за спиною бентежила мене. Кімнату осявало яскраве світло. Гуло двоє шершнів, б'ючись об скляний дах. Мене хилило на сон. Не обертаючись, я запитав у сторожа:

— Давно ви тут?

— П'ять років,— одразу ж відповів він, ніби чекав мого запитання.

А потім заходився цокотіти. Мовляв, він ніколи не думав, що доведеться доживати віку сторожем у притулку біля якогось села Маренго. Йому шістдесят чотири роки, він парижанин. Тут я урвав його:

— А, то ви не тутешній?

А потім згадав: перш ніж повести мене до директора, він говорив зі мною про маму. Казав, що треба поховати швидше, бо на рівнині стоїть дика спека, надто в цих краях. І додав, що він жив у Парижі і ніяк не може його забути.

— У Парижі покійника ховають на третій, а то й на четвертий день. А тут це просто неможливо, ви собі не уявляєте, як тут квапляться на похороні — бігом біжать за катафалком.

І його дружина сказала тоді:

— Та помовч! Навіщо про таке страхіття розводитись? Дідок почервонів і вибачився. Я заступився за нього:

— Нічого, нічого.

Адже він розповідав правду, і мені було цікаво.

В трупарні він пояснив мені, що до притулку потрапив, бо не мав ні кола ні двора. Але ще чувся при силі й попросився на місце сторожа. Я зауважив: отже, він теж мешканець притулку. Він заперечив: "Та ні!" Мене вразив тон, яким він вимовляв "вони", "ці самі" або (зрідка) "старе луб'я", коли говорив про пожильців притулку, хоча деякі з них були не старші, ніж

він. Та, звісно, становище його було інше. Він-бо сторож і все-таки був начальник над ними.

Тут увійшла доглядальниця. Уже звечоріло. Над скляним дахом швидко згустилася пільма. Сторож повернув вмикач, і мене засліпило яскраве світло. Сторож запросив мене до їдальні вечеряти. Але я відмовився, їсти не хотілося. Тоді він запропонував мені випити чашку кави з молоком. Я погодився, бо дуже люблю каву з молоком, і за хвилину він приніс мені на таці чашку кави. Я випив її. І мені закортіло курити. Спершу я вагався, чи можна курити біля домовини. А потім подумав, що це байдуже. Я почастував сигаретою і сторожа, і ми з ним закурили.

Потім він сказав:

— Знаєте, приятелі вашої матусі теж прийдуть посидіти біля неї. Такий звичай. Треба сходити по стільці й по чорну каву.

Я спитав, чи не можна погасити бодай одну лампу. Яскраве світло відбивалося від білих стін, і мені різало очі. Сторож відповів, що одну погасити не можна, така вже проводка: або усі лампи горять, або всі погашені. Я вже й не зважав на нього. Він пішов, потім вернувся, приніс стільці, розставив їх. На одного стільця поставив кавник і купу чашок. По тому уместився навпроти мене, по той бік домовини. Доглядальниця теж примостилася на стільці в кутку, повернувшись спиною до мене. Що вона робила, не було видно. Лише з рухів її ліктів я здогадувався: певне, плете. Було тепло, я зігрівся од випитої кави, у відчинені двері линули пахощі літньої ночі й квітів. Здається, я задрімав.

Збудив мене шелест. Зі сну вибілені стіни моргу здалися мені сліпучо-білими. Довкола не було і найменшої тіні, і кожен предмет, кожен куточок, усі заломі вимальовувалися так різко, аж очі боліли. До кімнати заходили мамині друзі. Було їх чоловік десятеро, і всі вони нечутно рухалися в тому сліпучому світлі. Ось вони порозсідалися, але так обереж-ненько—жоден стілець не рипнув. Я дивився на них і бачив так чітко, як ніколи ще нікого не бачив, я помічав кожну зморшку на їхніх обличчях, кожну дрібничку в одязі. Але я не чув їхніх голосів, і не вірилося, що то живі люди. Майже всі жінки носили фартушки, стягнуті коло стану, і від цього у них помітніше випинався живіт. Ніколи раніше я не помічав, які великі животи бувають у старих бабів. Чоловіки були майже всі худі й спиралися на ціпки. Мене вразило те, що очей на їхніх старечих лицах я не бачив, замість очей серед густої сітки зморщок поблискувало тьмяне світло. Прибульці порозсідалися, і більшість утупилася в мене, ворущачи ледь помітними губами, що попровалювалися в беззубі роти, і незграбно кивала головою; я так і не зрозумів, вітаються вони зі мною чи це просто їм голови хитаються. Мабуть, таки віталися. Я звернув увагу, що кивали вони, вмостившись напроти мене, справа і зліва від сторожа. Мені майнула безглузда думка, ніби вони зійшлися судити мене.

Невдовзі одна жінка розплакалася. Вона сиділа в другому ряді, позаду своєї товаришки, і її погано було видно. Вона плакала довго, схлипувала, і мені здавалося, що те хлипання ніколи не стихне. Решта ніби не чула її.

Сиділи засмучені, похмурі й мовчазні, втупившись в одну цятку: хто дивився на труну, хто на свій ціпок чи на щось інше.

А та жінка все плакала. Мене це дуже дивувало — зовсім незнайома баба. Мені хотілося, щоб вона перестала. Але я не зважувався втихомирити її. Сторож нахилився й забалакав до неї, та вона тільки заперечливо похитала головою, щось пробурмотіла й знову почала плакати, раз по раз схлипуючи. Тоді сторож обійшов домовину і сів коло мене. Довго мовчав, потім сказав, не обертаючись до мене: "Вона товаришувала

з вашою матусею. Каже — покійниця була тут єдина близька їй людина, а тепер у неї нікого немає".

Збігло чимало часу. Та, що плакала, все рідше зітхала і схлипувала. Зате гучно сякалася. І врешті затихла. Сон мій розвіявся, проте я дуже втомився, та ще у крижах боліло. Тепер мене гнітило, що всі ці люди мовчать. Лише коли-не-коли я чув якийсь чудний згук і не міг розібрати, що воно таке. Потім нарешті збагнув: дехто із старих смочке свої щоки, тому й лунає це дивне чмокання. Вони його не помічали, так поринули в свої думки. Мені навіть здалося, ніби покійниця, що лежала перед ними, їх не обходила. А тепер ось думаю, що то було хибне враження.

Сторож поналивав усім кави, і ми випили. Що було далі, уже не пригадую. Ніч минула. Пам'ятаю, якось я розплющив очі й бачу — всі старі сплять, важко поосідавши на стільцях, і лише один сперся на наголовок свого ціпка, поклав підборіддя на руки й дивиться на мене пильно, ніби жде не діждеться, коли я прокинуся. Потім я знову задрімав. Прокинувся від того, що дуже заболіла спина. Крізь скляний дах соталося денне світло. Один старий прочумався і зразу ж розкахи-кався. Він усе харкав у велику картату хустку й ніби душу вивертав тим харканням. Прокинулася й решта, і сторож сказав, що вже пора йти. Після безсонної ночі обличчя їм змарніли, посіріли. На мій подив, кожен потискав мені на прощання руку, ніби та ніч, яку ми провели разом, і словом не перекинувшись, зблизила нас.

Я стомився. Сторож повів мене до своєї комірчини, і я зміг трохи причепуритися. Потім я знову випив дуже смачної кави з молоком. Коли вийшов надвір, уже зовсім розвидніло. Над пагорбами, що відділяють село Маренго від моря, в небі тяглися червоні пасмуги. І вітер приносив звідти запах солі. Заповідалася погожа днина. Я вже давно не був у селі й залюбки пішов би погуляти, якби не смерть мами.

Довелося чекати на подвір'ї, під платаном. Я вдихав запах скопаної землі. Сон мені як рукою зняло. Що зараз роблять мої співробітники? Встають, звичайно, збираються йти в контору: для мене завше то була найважча година. Я ще якийсь час думав про всяку всячину, але десь у корпусах притулку залунав подзвін і відвернув мою увагу. За вікнами зчинилась якась метушня, потім усе стихло. Сонце вже підбилося вгору й припікало мені ноги. Через двір пройшов сторож і сказав, що мене кличе директор. Я подався до кабінету. Директор дав мені підписати досить багато паперів. Я помітив, що на ньому чорний піджак і чорні штани в смужку. Він узяв до рук телефонну трубку.

— Службовці похоронної контори вже прийшли. Я зараз попрошу їх закрити домовину. Хочете востаннє глянути на свою матусю?

Я сказав:

— Ні.

Тоді він, стишивши голос, скомандував у телефон:

— Фіжаку, веліть тим людям, хай починають. Потім сказав, що й сам піде на похорон, і я подякував йому. Він сів до столу і, схрестивши свої куценькі ніжки, додав, що крім мене і нього піде ще медична сестра. Але дідів і бабів не буде: за правилами притулку його мешканцям заборонялося брати участь у похороні. Директор дозволив їм тільки посидіти біля небіжчиці ніч.

— Цього вимагає людяність,— зауважив він. Однак цим разом він дозволив одному давньому приятелеві матері провести її на кладовище.

— Його звати Томас Перес.— Тут директор усміхнувся й сказав: — Ви, звісно, розумієте. То було трохи дитинне почуття. Але вони з вашою матусею були нерозлучні. У притулку з них кепкували, казали Пересові: "Це ваша наречена". Він сміявся, їх обох це тішило. І справді, смерть пані Мерсо його глибоко вразила. У мене не стало духу відмовити йому. Але наш лікар порадив учора не пускати його до тіла.

Ми довгенько мовчали. Потім директор підвівся і, визирнувши у вікно, сказав:

— А ось уже й священик із Маренго. Сьогодні він поквапився.

І директор попередив мене, що церква аж у селі і йти туди не менш як три чверті години. Ми вийшли надвір. Унизу перед будинком стояв священик і двоє хлопців-служок. Один тримав у руці кадило, а священик, нахилившись, прикорочував срібний ланцюжок. Як ми підійшли, священик випростався. Він назвав мене "сину мій" і мовив мені кілька втішних слів. Тоді зайшов до моргу, і я слідом за ним.

Нараз я помітив, що шрубики на вікові домовини вже позагвинчувані, а в кімнаті порядкують чотири чоловіки в чорному. Директор сказав мені, що катафалк чекає на дорозі. Священик забубонів молитву. Від тої хвилини все пішло дуже швидко. Люди в чорному підступили з покрывом до труни. Священик, його почет, директор і я вийшли з моргу. При виході стояла не знайома мені дама. Директор відрекомендував їй мене:

— Пан Мерсо.

Імені дами я не розчув, зрозумів тільки, що це медична сестра. Вона поважно схилила в поклоні своє довгасте худе обличчя. Ми порозступалися, щоб пропустити домовину, рушили за її носіями і вийшли з двору притулку. За брамою чекав катафалк, видовжений, лакований, лискучий ящик, схожий на учнівський пенал. Обіч застигли розпорядник процесії, дрібний чоловічок у кумедному вбранні і якийсь дідок, у нього був знічений вигляд. Я здогадався, що то і є Перес. Коли тіло винесли з моргу, він скинув свого крилатого фетрового капелюха з круглим низьким денцем; на ньому був чорний костюм, штани на черевиках побрижились, а на шиї чорнів жалобний метелик, надто малий до сорочки з таким широким білим коміром. Ніс у

чорних вуграх, губи тремтять. Сиве, зовсім ріденьке волосся не закривало вух, і вони мене вразили, ті вуха: якісь миршаві, майже без окрайки та ще багряної барви, що підкреслювала мертвотну блідість обличчя. Розпорядник похорону порозставляв нас. Попереду священик, за ним катафалк. Коло нього четверо в чорному, потім директор, я, ззаду йшли медична сестра й пан Перес.

У небі сяло сонце. Повітря важчало, починалася спека. Не знаю, чого ми так довго не рушали. В темному одязі я впрів. Перес надів був капелюха, але знову скинув. Трохи обернувшись, я дивився на нього. Директор сказав, що моя неня й пан Перес часто прогулювалися вечорами в товаристві доглядальниці і доходили аж до села. Я роззирнувся довкола. Шереги кипарисів тяглися аж до горбів на обрії, між кипарисами мріла земля, де руда, а де й зелена — виразно малювалися хатки, і я зрозумів маму. Ввечері ця картина, мабуть, навіює почуття жури й супокою. А от зараз сяє сонце, тремтить марево, і весь краєвид здається жорстоким і гнітючим.

Нарешті ми рушили. Аж тоді я примітив, що Перес ледь накульгує. Катафалк набирає швидкість, і старий почав відставати. Відстав також один з тих у чорному і пішов поряд зі мною. Дивно, як швидко підбивається вгору сонце. Почув раптом, як довкола дзижчать у полі комахи і шелестить трава. По щоках мені котився піт. А що я приїхав без капелюха, то обмахуватися міг тільки хусточкою. Службовець похоронного бюро щось мені сказав, але я не розчув його слів. Він витирав свою лисину хусточкою, тримаючи її в лівій руці, а правою піднімаючи кашкета. Я перепитав:

— Прошу?

Він показав на небо й ще раз мовив:

— Припікає. Я сказав:

— Еге ж.

Згодом він знову спитав:

— Кого ви ховаєте? Матір? Я сказав ще раз:

— Еге ж.

— Стара була? Я відповів:

— Не дуже.— Я сам добре не знав, скільки мамі років. Факельник замовк. Я обернувся й побачив, що Перес відстав кроків на сто. Він намагався наздогнати нас і квапливо кульгав, вимахуючи капелюхом. Я скинув оком і на директора. Тон ступав велично, не роблячи жодного зайвого руху. На чолі в нього блищали краплі поту, але він їх не витирив.

Здавалося, процесія потроху додає ходи. Довкола та сама рівнина, залята сонячним світлом. Угорі нестерпно висявало сонце. Деякий час ми йшли недавно полагодженим відтинком дороги. Сонце розтопило асфальт. Ноги в ньому грузди, залишаючи глибокі сліди в його блискучому м'якуші. Над катафалком погойдувався цератовий циліндр візника, ніби теж виліплений з цієї чорної смоли. У мене голова йшла трохи обертком: угорі синява неба і білі хмари, внизу — чорнота, тільки різних відтінків: розгрузла липка чорнота асфальту, тьмяна чорнота жалобного вбрання, блискуча чорнота лакованого катафалка. І все те разом — сонце, дух шкіри й кінських

яблук, запах лаку й ладану, втома безсонної ночі — тьмарило мені зір і думки. Я ще раз оглянувся:

Перес ледве маячив, поглинутий хвилиною спеки, а потім пропав із очей. Я пошукав його поглядом і знову наглянув:

він зійшов з дороги й подався через поле. Виявилось, попереду шлях завертає. Отже Перес, якому тут усе знайоме, пішов навпростець, аби нас догнати. На повороті він справді з нами порівнявся. Потім ми його згубили. Він знову подався через поле, і так було кілька разів. Я відчував, як мені в скронях стугонить кров.

Далі все розгорнулось так швидко, буденно і звично, що зовсім не затрималося в пам'яті. Пригадую лише, при в'їзді в село медсестра озвалася до мене. Вона мала дивовижний голос, що ніяк не пасував до Ті обличчя, мелодійний і теплий. Вона мовила:

— Якщо йти помалу, можна дістати сонячний удар. А як надто квапитися — розігрієшся, а в церкві прохолодно і можна застудитися.

Вона говорила слушно. Але ради не було. У мене ще збереглися деякі обривки спогадів од того дня, скажімо, обличчя Переса, коли він востаннє наздогнав нас біля села.

По щоках у нього котилися рясні сльози,— мабуть, від страшної втоми і горя. Але в нього було стільки зморщок, що сльози не стікали. Вони зливалися разом, розпливалися, вкриваючи його змарніле обличчя блискучою вогкою оболонкою. Потім ще була служба в церкві, і селяни на пішоходах, і цвинтар, і червона герань на могилах, і Перес зомлів (він упав, як маріонетка, яку перестали смикати за нитку), криваво-червона земля, що сипалася на мамину труну, білі корінці рослин упереміш з землею, і знов якісь люди, голоси, село, чекання коло кав'ярні, безперервний гуркіт мотора — і як я зрадів, коли автобус покотив серед вогнів вулицями Алжіру.

Я подумав: от ляжу і просплю дванадцять годин поспіль.

II

Прокинувшись, я зрозумів, чому так був невдоволений хазяїн, коли я просив дати відпустку на два дні: адже сьогодні субота. Геть забув про те, але, коли встав з постелі, збагнув у чому річ: хазяїн, звісно, підрахував, що я прогуляю таким чином чотири дні (разом з неділею), і це не могло його потішити. Але ж я не винен, що маму вирішили поховати вчора, а не сьогодні, та в суботу й неділю ми однаково не працюємо. Та я все ж таки можу зрозуміти невдоволення хазяїна.

Після вчорашнього я був увесь мов побитий і насилу встав. Голячись, я питав себе, що його робити, і надумав піти купатись. Доїхав у трамваї до портових купалень. Там я пірнув у прохід і вплив у море. Було багато молоді. В воді я здибався з Марі Кордона, колишньою нашою друкаркою, до якої мене свого часу вабило. Здається, і її до мене теж. Проте вона скоро звільнилася з нашої контори, і так у нас нічого не вийшло. Я допоміг їй вилізти на буй і при цьому торкнувся її грудей. Я ще був у воді, а вона вже влаштувалася засмагати на буї. Дівчина повернулася до мене. Волосся спадало їй на очі, і вона сміялася. Я видерся на буй і ліг поряд неї. Було дуже

гарно, я, ніби пустуючи, закинув голову і поклав її на живіт Марі. Вона нічого не сказала, я так і залишився лежати. Перед очима у мене світило небо, золотава блакить. Потилицею я відчував, як тихенько піднімається і опускається від дихання живіт Марі. Так 'ми довго лежали, у напівдрімоті. А як сонце припекло. Марі кинулася в воду, я за нею. Наздогнав її, взяв за стан, і ми попливли вкупі. Вона все сміялася. На пляжі, поки ми сохли, вона сказала:

— Я засмагла дужче за вас.

Я спитав, чи не хоче вона ввечері в кіно. Вона знов розсміялася і сказала, що не проти подивитися якусь картину з Фернанделем. Коли ми одяглися, вона дуже здивувалася, побачивши на мені чорну краватку, і спитала, чи не в жалобі я. Я сказав, що в мене померла мати. Вона поцікавилася, коли це сталося, і я відповів:

— Учора поховали.

Вона ледь сахнулася, але промовчала. Мені кортіло сказати: "Я не винен", але втримався, згадавши, що те саме сказав своєму хазяїнові. А взагалі, це нічого не важило. Людина завжди буває в чомусь трошки винна.

Увечері Марі про все забула. Фільм був місцями дотепний, а місцями зовсім безглуздий. Марі пригорталася до мене, я гладив її груди. Наприкінці сеансу я її поцілував, але якось незграбно. Після кіно вона пішла до мене.

Вранці, коли я прокинувся, Марі вже не було. Вона пояснила мені, що їй треба навідати тітку. Я подумав: "Адже сьогодні неділя", і мені погіршав настрій — не люблю неділі. Тоді я перекинувся на другий бік і, уткнувшись носом у подушку, де волосся Марі залишило запах моря, проспав до десятої години. Потім вилежувався до обіду в постелі й кутив. Не хотілося мені обідати, як звикле, в Селеста — там мене, звісно, почали б розпитувати, а я розпитів не люблю. Спряжив собі яєчню і з'їв її просто з пательні і без хліба, бо хліб скінчився, а сходити в булочну було ліньки.

Після обіду я від нуди тинявся по хаті.

Коли тут жила мама, у нас було затишно. Потім помешкання стало завелике для мене, довелося перетягти обідній стіл у спальню. Так я й мешкаю тепер у цій кімнаті, тут у мене стоять плетені стільці, вже трохи просиджені, дзеркальна шафа — дзеркало в ній пожовкло, умивальник і ліжко з мідними бильцями. Решта все занедбане. Потинявшись, я взяв стару газету й почав читати. Вирізав для розваги рекламу проносної солі Крюшен і наліпив її у старий зошит, де я збирав усі потішні газетні вирізки. Потім вимив руки й нарешті вийшов на балкон.

Моя оселя виходить вікнами на головну вулицю передмістя. Пообідня година випала гожа. Одначе бруківка здавалася мокрою. Перехожих було мало і чомусь вони поспішали. Декотрі вийшли прогулятися всією родиною. Ось попереду простують двоє хлоп'ят у матросках з куценькими штанцями нижче колін, обидва незграбні у своєму накрохмаленому вбранні. За хлопцями — дівчинка з великим рожевим бантом і в чорних лакованих черевичках. Позаду — огрядна мати в брунатній шовковій сукні та маленький миршавий батько, я його знаю в лице. На ньому бриль канотье,

краватка метеликом і ціпок у руці. Побачивши його обік дружини, я зрозумів, чому його в нашому кварталі мають за людину вельми поважну. Трохи пізніше пройшли молодики з передмістя — чуб прилизаний і намащений, червоні краватки, приталені піджаки, з нагрудних кишень витикаються вишивані хусточки, на ногах черевики з квадратними носачами. Мабуть, зібралися до міста, в центральний кінотеатр. Тим-то й вибралися з дому так рано і з гучним реготом поспішають до трамвайної зупинки.

Після них вулиця спорожніла. Мабуть, повсюди почалися сеанси. Більш нікого не було видно, окрім крамарів і котів. Над фікусами, що зеленіли вздовж вулиць, як і раніше, синіло чисте, але вже не осяйне небо. Тютюнник навпроти виніс із крамнички стільця, поставив біля дверей і сів на нього верхи, спершись ліктями на спинку. Трамвайні вагони допіру пробігали переповнені, а нині йшли майже порожні.

В кав'яреньці "У П'єро", поряд з тютюнною, кальнер підмітав у безлюдній залі підлогу, посилану тирсою. Зразу видно — неділя.

Я повернув стільця, поставив ного, як тютюнник — виявляється, так сидіти зручніше. Викуривши дві сигарети, я вернувся в кімнату і, взявши плиточку шоколаду, присів біля вікна, щоб з'їсти її. Невдовзі нахмарило — я подумав, що налетить раптова літня буря. Та потім знову розгодинилося. Одначе від хмар, що повзли по небу і загрожували дощем, на вулиці потемнішало. Я довго сидів біля вікна і споглядав небо.

О п'ятій годині знов загуркотіли трамваї. Вони везли глядачів з приміського стадіону, люди кетягами висіли на приступках і поручнях. Потім проїхали самі гравці, я впізнав їх по валізках. Вони співали й горлали, що їхній клуб найсла-ветніший. Дехто махав мені рукою. Один навіть гукнув:

"Наша взяла!" А я відповів: "Молодці!" — і кивнув головою. Потім ринув потік машин.

День усе тривав. Небо над дахами порожевіло, і з вечірнім смерком вулиці ожили. Люди верталися з прогулянки. Я впізнав серед них поважного батька родини. Діти пхикали, їх доводилося тягти за руки. І майже одразу з нашого кінотеатру висипали глядачі. Судячи з рішучих різких жестів молодиків, там показували пригодницький фільм. Трохи згодом вернулися ті, хто їздив до центральних кінотеатрів. Ці трималися статечніше. Вони ще сміялися, але іноді задумувалися і здавалися втомленими. Додому їм, мабуть, не хотілося — вони довго ще вешталися пішоходом навпроти. Дівчата з нашого кварталу теж прогулювалися, побравшись попід руки. Хлопці заступали їм дорогу й зачіпали їх жартами, а вони, одвертаючись, хихотіли. Деяких краль я знав, і вони мені кивали.

Зненацька загорілися ліхтарі, і в їхньому світлі поблідли перші зірки на небі. Мені набридло дивитися на пішоходи, на перехожих, на вогні. Бруківка під ліхтарями блищала, як мокра, трамваї, пробігаючи вряди-годи, кидали відблиски вогнів на чиєсь блискуче волосся, усміхнені уста чи срібну обручку. А потім трамваї стали пробігати рідше, над деревами та ліхтарями зачорніла ніч, квартал непомітно злюднів, і тоді вулицю, зовсім спорожнілу, помалу перейшов кіт. Я згадав, що треба під'їсти. Шия мені боліла — так

довго я сидів, спираючись на спинку стільця. Сходивши до крамнички по хліб і макарони, я приготував собі вечерю й попоїв навстоячки. Хотів іще викурити коло вікна сигарету, але похолоднішало, і я трохи змерз. Я зачинив балконні двері, зачинив вікно і, повертаючись, побачив у дзеркалі ріжок стола, а на ньому спиртівку й кусні хліба. Ну от, подумав я, неділю я згаяв, маму вже поховали, завтра я знов піду на роботу, і, власне, нічого не змінилося.

III

Сьогодні довелося багато працювати в конторі. Хазяїн зустрів мене вельми люб'язно. Спитав, чи не дуже я стомився і скільки років було мамі. Щоб не помилитися, я сказав: "Сьомий десяток". Не знаю чому, але вигляд у нього був такий, ніби йому полегшало від того, що говорити більш нема про що.

На столі в мене зібралася купа накладних, і треба було їм дати лад. Перш ніж піти поснідати, я вимив руки. Ополудні це приємно — не те що ввечері: тоді рушник біля умивальника буває геть мокрий: ним витирались цілий день. Я сказав колись про це хазяїнові. Він відповів — так, це неприємно, але зрештою дрібниця. Я трохи затримався і вийшов лише о пів на першу разом з Емманюелем, нашим експедитором. Контора виходить на море, і ми загавились, розглядаючи пароплави, пришвартовані в гавані, де все висявало на сонці. Аж ось, ляскаючи ланцюгами й вихлопами газу, під'їхав ваговоз. Емманюель запитав:

— Може, вскочимо?

І я побіг до машини. Але вона вже рушила, і ми кинулися за нею навздогін. Мене оглушив гуркіт, засліпила курява.

Я нічого не бачив і не відчував, весь віддавшись шаленому пориву цієї гонитви серед лебідок і підойм, корабельних щогл, що витанцьовували вдалині на хвилях, і причалених суден, повз які ми бігли. Я перший схопився за борт і вскочив у кузов. Потім допоміг Емманюелеві, і ми повмощувались. Обидва засапались, ледве дихали; машина підскакувала на вибоїстій бруківці набережної, довкола здіймалася пилюка, сяяло сонце. Емманюель реготав, аж заходився.

Вмиваючись потом, заявилися ми до Селеста. Той, як завжди, височів на своїм місці, сивовусий, череватий, у довгому фартусі. Він спитав мене:

— Ну як, тримаєшся? — Я відповів, що "якось тримаюся" і що дуже зголоднів. Швидко упоравши сніданок, я випив кави. Потім забіг додому, передрімав, бо вихилив зайву склянку вина. Коли прокинувся, дуже закортіло палити. Та було вже пізно, я побіг до трамвайної зупинки. В конторі знов засів за роботу, серед спеки, задухи. Зате ввечері було так любо, повертаючись додому, повільно дибати по набе-режжю. Небо вже робилося зеленкуватим, на душі було тихо, спокійно. Але я пішов просто додому, хотілося зварити собі на вечерю картоплі.

Піднімаючись темними сходами, я здибав свого сусіда, старого Саламано. Він виводив свого пса. Ось уже вісім років, як вони нерозлучні. Пес породистий — спанієль, але весь шолудивий, майже обліз, вкрився

болячками і рудою коростою. Старий Саламано живе самотньо разом із ним у тісній світличці і зрештою став схожий на свого собаку.

Ернест Хемінгуей (Гемінгвей)

«Прощав, зброє»

(уривок)

Книга перша

Розділ I

Наприкінці літа того року ми квартирували в селі, у будинку, з якого ген за річкою та розлогою рівниною видно було гори. У річці громадилося каміння, сухе й біле проти сонця, і вода струміла між ним бистра, прозора й голуба. Дорогою повз будинок проходило військо, і курява, яку воно збивало, припорошувала віти дерев. Та й стовбури дерев були геть запорошені, і падолист того року почався рано, і ми бачили, як дорогою іде військо, як здіймається за ним курява, як спадає листя від подувів вітру, як проходять солдати і врешті на голій білястій дорозі лишається тільки опале листя.

Рівнина була зелена й родюча, з рясними садами, а гори за рівниною — темні та голі. В горах точилися бої, і вночі ми бачили спалахи гарматних пострілів. У темряві вони скидалися на зірниці, але ночі були холоднуваті, і ніщо не віщувало близької грози.

Часом ми чули потемки, як за вікнами йде військо і тягачі везуть важкі гармати. Ночами рух на дорогах жвавішав: тяглись вервечки мулів, наві'ючених обабіч сидел ящиками з боєприпасів, у кузовах сірих ваговозів їхали солдати; інші машини, що посувалися повільніш, везли накриті брезентом вантажі. Тягачі з важкими гарматами проходили й удень; довгі дула гармат буди обкладені зеленим гіллям, і зверху на тягачах теж зеленіло рясне гілля та виноградні лози. Як поглянути через долину на північ, було видно каштановий гай, а за ним — ще одну гору по цей бік річки. За ту гору також точилися бої, але намарне; а восени, як полили дощі, листя з каштанів геть поспадало, віти оголились і стовбури почорніли від вологи. Виноградники теж стояли поріділі й голі, і все довкола було по-осінньому вогке, похмуре й неживе. Над річкою клубочилися тумани, верхів'я гори оповивали хмари, а на дорогах ваговози розляпували болото, і солдати в плащах ішли забрьохані й мокрі; гвинтівки їхні теж були мокрі, а під плащами, приторочені спереду до пояса, стовбурчилися по дві шкіряні патронні сумки — важкі сірі шкіряні сумки, напаковані обіймами довгих і тонких патронів калібру 6,5 мм, — вони віддimalи плащі, й солдати брели дорогою, немов жінки на шостому місяці вагітності.

Траплялися й невеличкі сірі легкові машини, що їхали дуже швидко; спереду, поруч водія, звичайно сидів офіцер, і на задньому сидінні теж офіцери. Ті машини розляпували болото ще дужче, ніж ваговози, і коли один з офіцерів позаду був малий на зріст і сидів між двома генералами, — такий

малий, що ви не бачили його обличчя, а тільки верх кашкета й вузькі плечі,— і коли машина їхала особливо швидко, то, можливо, був король. Він жив в Удіне й мало не щодня виїздив цією дорогою до фронту побачити, як там ведеться,— а велося дуже кепсько.

На початку зими дощі полили не вщухаючи, а з дощами прийшла холера. Та її скоро перепинили, і зрештою у війську від неї померло всього сім тисяч чоловік.

Розділ II

Наступного року було багато перемог. Захоплено гору за долиною і схилом, де ріс каштановий гай, здобуто перемоги й на південному узгір'ї по той бік рівнини, а в серпні ми перейшли річку й розквартирувалися в Горіції, у будинку, повитому пурпуровою гліцинією, з обнесеним мурованою огорожею садом, де серед крислатих тінястих дерев дзюркотів фонтан. Тепер бої точилися в горах за містом, менш як за милю від нього. Місто було гарне, і будинок наш дуже добрий. Позад нас текла річка, і місто ми захопили дуже вправно, а от гори за ним узяти ніяк не могли, і я був радий, що австрійці начебто сподівалися колись, як скінчиться війна, повернутись назад до міста, бо обстрілювали його не так, щоб зруйнувати, а тільки трохи, аби лиш обстрілювати. Городяни не полишали своїх домівок, і в місті були госпіталі й кав'ярні, артилерія в бічних вуличках, два доми розпусти — один для солдатів, другий для офіцерів; а коли настав кінець літа — холодні ночі, бої в сусідніх горах, побитий снарядами метал залізничного мосту, зруйнований тунель біля річки, там, де був бій, дерева навколо площі й довга обсаджена деревами вулиця, що вела до неї,— і оце все та ще те, що в місті були дівчата і що в своїй машині проїжджав король, і тепер часом можна було побачити його обличчя, невеличку довгошию постать та сиву цапину борідку,— все воно, так само як і несподівані для ока нутровища будинків, що в них снарядом розвалило стіну, як і купи тиньку та битої цегли в садках, а часом і на вулиці, як і вісті про успішні бої на Карсо,— все воно дуже відрізняло ту осінь від минулої, коли ми квартирували в селі. Та й сама війна змінилася.

Дубовий гай на узгір'ї за містом зник з лиця землі. Влітку, коли ми прийшли в місто, гай стояв зелений, а тепер там були самі пні, та понівечені стовбури, та порита вибухами земля; одного дня пізньої осені, коли ми були там, де раніше ріс дубовий гай, я побачив хмару, що сунула з-за гори. Вона посувалася швидко, і сонце враз стало тьмяно-жовте, а тоді все кругом посіріло, небо затяглося, а хмара поповзла додолу схилом гори, і раптом ми опинилися просто в ній, і нас оповив сніг. Сніг летів скісно за вітром, він укрит голу землю, над якою стриміли пні дерев; сніг лежав на гарматах, а за траншеями в снігу вже були протоптані стежки до ям-відхідків.

Згодом" спустившись до міста, я знову дивився, як падає сніг,— з вікна дому розпусти, того, що для офіцерів, де я сидів з товаришем перед пляшкою асті та двома склянками; і, попиваючи вино та спостерігаючи, як повільно й важко падає сніг, ми розуміли, що цього року більш нічого не буде. Гір вище по річці не взято; так само не взято жодної гори й по той бік річки. Усе те лишилося на наступний рік. Мій товариш побачив за вікном полкового

священика, що був нашим сусідом по столу в офіцерській їдальні,— той ішов вулицею, обережно ступаючи по розталі,— і постукав у шибку, щоб привернути його увагу. Священик звів очі. Побачивши нас, він усміхнувся. Мій товариш зробив йому знак зайти до нас. Священик похитав головою і рушив далі. Того вечора у їдальні, коли докінчили спагетті,— всі їли їх швидко й дуже пильно, піднімаючи на виделці, аж поки кінці зависали в повітрі, а тоді спускаючи до рота або ж підчіплюючи з тарілки та без упину всмоктуючи, і запивали вином з обплетеного соломою галонового бутля, що погойдувався, підвішений у дротяній сітці, і досить було наважити пальцем на шийку, як до склянки, що її ви тримали в тій самій руці, починало литися вино — ясно-червоне, терпке й добре на смак; отож, коли докінчили спагетті, капітан заходився підкушувати священика.

Священик був молодий і легко червонів; він носив таку саму форму, як усі ми, тільки над лівою нагрудною кишенею його сірого френча був нашитий темно-червоний оксамитовий хрест. Капітан говорив каліченою італійською мовою — задля мене, гадаючи, мабуть, що так я все зрозумію і нічого не пропущу.

— Священик сьогодні з дівчатка, — сказав капітан, переводячи погляд із священика на мене.

Священик усміхнувся, почервонів і похитав головою. Капітан часто збиткувався з нього.

— Неправда? — спитав капітан.— Сьогодні я бачив священик з дівчатка.

— Ні,— сказав священик.

Решта офіцерів потішалися з того збиткування.

— Священик не з дівчатка, — провадив капітан.— Священик ніколи з дівчатка, — пояснив він мені. Тоді взяв мою склянку й наповнив її вином, увесь час пильно дивлячись на мене, та разом з тим не спускаючи з ока й священика.— Священик кожна ніч п'ять на один.— Усі за столом засміялися.— Ви зрозумів? Священик кожна ніч п'ять на один! — Він зробив промовистий жест рукою і голосно зареготав.

— Папа римський хоче, щоб у цій війні перемогли австріяки,— сказав майор.— Він любить Франца-Йосифа. Ото звідти й гроші. А я атеїст.

— Ви читали "Чорну свиню"?— запитав лейтенант. — Ось я вам дістану. Ця книжка похитнула мою віру.

— То брудна й непристойна книжка,— сказав священик. — Не вірю, що вона вам сподобалась.

— Дуже корисна книжка, — сказав лейтенант.— Там розказано, які вони є, ті святі отці. Вам сподобається,— мовив він до мене.

Я усміхнувся до священика; і він усміхнувся мені у відповідь через освітлений свічкою стіл.

— Не читайте тієї книжки, — сказав він.

— Я вам неодмінно дістану,— пообіцяв лейтенант.

— Усі розумні люди — атеїсти, — мовив майор.— Я і в масонство не вірю.

— А от я вірю в масонство, — сказав лейтенант. — То благородна спілка.

Хтось увійшов, і, коли відчинилися двері, я побачив, як надворі падає сніг.

— Тепер, як випав сніг, наступу більш не буде, — мовив я.

— Звісно, що ні, — сказав майор. — Вам слід би взяти відпустку. Поїхати до Рима, Неаполя, Сіцилії...

— Йому треба відвідати Амальфі, — сказав лейтенант. — Я дам вам листа до моїх старих в Амальфі. Вони вас приймуть, як сина.

— Нехай їде до Палермо.

— Йому б поїхати на Капрі.

— Я хотів би, щоб ви побачили Абруцці й навідали моїх родичів у Капракотті, — обізвався священник.

— Ви тільки послухайте його! Абруцці! Та там же ще більше снігу, ніж тут. Навіщо йому бачити тих селянок! Нехай їде до осередків культури й цивілізації.

— Йому треба гарних дівчаток. Я дам вам кілька адрес у Неаполі. Прегарні молоденькі дівчатка — і всі під крильцем у матусь. Ха-ха-ха! — Капітан розтулив долоню, задерши великого пальця й розчепірівши решту, як ото роблять, коли показують живі тіні. На стіну впала тінь його руки. Він знову заговорив каліченою мовою: — Ви туди — отакий, — і показав на великий палець, — а назад — отакий, — торкнувся мізинця.

Всі засміялися.

— Дивіться, — мовив капітан і знову випростав долоню. Знову полум'я свічки відкинуло на стіну обриси його руки. Він почав із задертого великого пальця і назвав по черзі всі п'ять: *sotto-tenente* (великий), *tenente* (вказівний), *capitano* (середній), *maggiore* (підмізинний), *tenente-colonelo* (мізинець)¹. — Ви туди — *sotto-tenente*! Ви назад — *tenente-colonelo*!

Всі за столом сміялися. Капітанова гра на пальцях неабияк потішила їх. А він подивився на священника й гукнув:

— Кожна ніч священник п'ять на один!

Усі знову засміялись.

— Не гаючись їдьте у відпустку, — сказав майор.

— Хотів би й я поїхати з вами і все вам показати, — докинув лейтенант.

— А коли вертатиметеся, привезіть грамофон.

— Привезіть гарних оперних платівок.

— Привезіть Карузо.

— Не треба Карузо. Він горлає.

— А ви б не хотіли так горлати?

— Він горлає.

ГЛОСАРІЙ (50 термінів)

Світова література XX–XXI століть

1. Авангардизм — сукупність радикальних художніх течій, спрямованих на оновлення форми.
2. Абсурдизм — напрям, що показує світ як нелогічний та позбавлений сенсу.
3. Аллегорія — художнє зображення абстрактної ідеї через конкретні образи.
4. Аллюзія — натяк на відомий текст, подію, образ.
5. Антигерой — персонаж без традиційних героїчних рис.
6. Антиутопія — художній образ тоталітарного, репресивного суспільства.
7. Архетип — універсальний образ, що повторюється в культурі.
8. Декаданс — літературний напрям із мотивами занепаду, песимізму.
9. Деталь психологічна — невеликий елемент, що розкриває внутрішній стан героя.
10. Дискурс — сукупність мовних практик у певному культурному контексті.
11. Екзистенціалізм — напрям про свободу, вибір, абсурдність буття.
12. Еклектика — змішування різнорідних стилів.
13. Експресіонізм — домінування емоцій, загострених переживань.
14. Епістолярний жанр — твори у формі листів.
15. Есхатологія — мотиви кінця світу, апокаліпсису.
16. Імагізм — течія, орієнтована на точний, яскравий образ.
17. Імпресіонізм — передача миттєвих вражень і настроїв.
18. Інтертекстуальність — взаємодія одного тексту з іншим.
19. Іронія — прихована насмішка, двоплановість вислову.
20. Колаж — композиційний прийом об'єднання різних фрагментів.

21. Концептуалізм — мистецтво, орієнтоване на ідею, а не форму.
22. Магічний реалізм — поєднання реального і фантастичного в одному художньому світі.
23. Метафікція — твір, що акцентує на власній вигаданості.
24. Міфологізація — надання реальним подіям рис міфу.
25. Модернізм — напрям новаторських форм і психологічної глибини.
26. Монолог внутрішній — передача думок героя без авторського коментаря.
27. Неореалізм — напрям, що зображує повсякденність із соціальним акцентом.
28. Нон-фікшн — художньо-документальна література.
29. Парабола — повчальна алегорична оповідь.
30. Постгуманізм — культурна парадигма про взаємодію людини й технологій.
31. Постколоніальна література — тексти про досвід колонізації та ідентичність.
32. Постмодернізм — напрям із іронією, грою, інтертекстами.
33. Потік свідомості — хаотичний перебіг думок персонажа.
34. Психологізм — глибоке зображення внутрішнього світу героя.
35. Реалізм критичний — осмислення соціальних суперечностей через реальні образи.
36. Рецепція — сприйняття твору читачем або епохою.
37. Символізм — використання символів для передачі абстракцій.
38. Соцреалізм — державна ідеологізована літературна доктрина СРСР.
39. Сюрреалізм — мистецтво підсвідомого, сновидних образів.
40. Текстуальність — увага до структури й форми тексту як самостійної цінності.
41. Тоталітарний дискурс — мова влади, що контролює суспільство.
42. Травматична проза — література про досвід війни, насильства, репресій
43. Трагікомедія — жанр поєднання смішного і трагічного.

- 44. Умоглядність — абстрактність і філософічність твору.
- 45. Фольклоризм — використання фольклорних мотивів у сучасній літературі.
- 46. Фрагментарність — побудова твору з окремих розрізнених частин.
- 47. Хаосмос — постмодерний образ світу як хаотичного, але цілісного.
- 48. Циклічність — повторюваність мотивів чи сюжетів у творі.
- 49. Шкіц — короткий нарис або ескіз емоційного стану.
- 50. Ідентичність культурна — самоусвідомлення особи чи спільноти через культуру й мову.

Список рекомендованої літератури

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. За ред. М.Зубрицької. Вид. 2-е, доповнене. Львів: Літопис, 2022. 832 с.
2. Висоцька Н. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму. Київ: Вид центр КНЛУ, 2020. 456 .
3. Енциклопедія постмодернізму За ред. Ч. Вінквіста та В.Тейлора; Пер. з англ. В.Шовкун; Наук. ред. О.Шевченко. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2019. 503 с.
4. Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: у 2 ч. Частина 2: Після модерну: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2023. 432 с.
5. Мілованова В. В. Сучасна зарубіжна література (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : навч. Посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 2-ге вид., випр. і доп. 172 с.
6. Помазан, Ігор Олександрович. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : підруч. для студ. гуманітар. ф-тів вищ. навч. закл. Нар. укр. акад., [каф. українознав.]. Х. : Вид-во НУА, 2016. 264 с.
7. Рябокінь Н.О. Навчальний посібник з дисципліни «Світова література ХХ-ХХІ століття» для практичної та самостійної роботи здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія. Полтава: ПШП, 2025. 33 с.

Статті викладача та здобувачів освіти

1. Ночовна Н.В. Естетика природи в метафорах поетичного слова. Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей ХХІ Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (м. Київ. 16–18 квітня 2025 р.). К.: Університет «Україна», 2025.
2. Рябокінь Н.О. Особливості німецькомовної та іспанськомовної літератури кінця 20 — початку 21 століття. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу :Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 травня 2025 р. / Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПШП, 2025.С.452-454.
3. Рябокінь Н.О. Золотаренко В. Сучасна зарубіжна література. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 травня 2025 р. / Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПШП, 2025.С.431-433.

4. Рябокінь Н.О. Мустафаєва Д. Огляд сучасної драми в літературі. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу : Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 травня 2025 р. / Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПЕП, 2025. С. 436-438.
5. Рябокінь Н.О. Тіганова Н. Сучасна іноземномовна поезія 21 століття. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу : Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 20 травня 2025 р. / Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; ред. колег. : Н. Мякушко (голова), Р. Шаравара, Р. Басенко та ін.; відп. ред. Р. Басенко. Полтава : ПЕП, 2025. С. 446-447.

Навчальне видання

Наталія Рябокінь

Світова література XX-XXI століття

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для практичних занять та самостійної роботи

**для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності В11 Філологія**